

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

ÇOCUKLARINDA OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN
ANNELERDE ÖZNEL İYİ OLUŞUN YORDAYICILARI OLARAK
ÖZGECİLİK VE EMPATİ KAVRAMLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ

ASLI KİTAPCI

YÜKSEK LİSANS
TEZİ

TEZ DANIŞMANI
Dr.Öğr. Üyesi BAŞAK AYIK

İstanbul, 2018

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

**ÇOCUKLARINDA OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN
ANNELEERDE ÖZNEL İYİ OLUŞUN YORDAYICILARI OLARAK
ÖZGECİLİK VE EMPATİ KAVRAMLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

ASLI KİTAPCI

154102190

**YÜKSEK LİSANS
TEZİ**

**TEZ DANIŞMANI
Dr.Öğr. Üyesi BAŞAK AYIK**

İstanbul, 2018

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

GENEL BİLGİLER

Öğrenci No	: 154102190
Öğrenci Adı Soyadı	: Aslı Kitapçı
Anabilim Dalı	: Klinik Psikoloji
Tez Danışmanı	: Dr. Öğr. Üyesi Başak Ayık
Tezin Başlığı	: Çocuklarında Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Annelerde Öznel İyi Oluşun Yordayıcıları Olarak Özgeçicilik ve Empati Kavramlarının Değerlendirilmesi

TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Toplantı Tarihi	: 19.07.2018	Saati	: 11:30
Öğrenci Savunmaya	: ☒ GELDI		
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca tez bilimsel olarak incelenmiş, adayın tez çalışmasını sunmasının ardından, adaya tez çalışması ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı,			
☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUGU			
Yapılan savunma sınavında adayın başarılı bulunması sonucunda tez KABUL edilmiştir.			
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ için ..... ay EK SÜRE verilmesinin Enstitü Müdürlüğüne önerilmesi kararı alınmıştır. (en fazla 3 ay)			
☐ Yapılan savunma sınavının sonucunda tezin REDDEDİLMESİ kararı alınmıştır.			
Savunmada Tezin Başlığı	: ☒ Değişmedi. ☐ Değişti.		
Tezin Yeni Başlığı	:		
Öğrenci Savunmaya	: ☐ GELMEDI		
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca yukarıda belirtilen tarih ve saatte Tez Savunma Jürisi toplanmış ancak ilgili öğrenci savunma sınavına gelmemiştir. Adayın tez çalışmasını Jüri önünde sunmadığı için yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı,			
☐ OY BİRLİĞİ ile REDDEDİLMİŞTİR.			

ile almıştır.

Tez Sınavı Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Danışman Üye	Dr. Öğr. Üyesi Başak Ayık	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Birim Sungu Talu	
Üye	Doç. Dr. Korkut Ulucan	

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum ‘Çocuklarında Otizm Spektrum Bozukluğu olan annelerde Öznel İyi Oluşun yordayıcıları olarak Özgecilik ve Empati kavramlarının değerlendirilmesi’ adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada eksiksiz şekilde gösterildiğini, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

25.06.2018

Adı SOYADI

ASLI KİTAPCI

İmza

TEŞEKKÜR

Bu alıŐma sűresince, değerli bilgi ve deneyimlerini benimle paylaŐan, yardım ve desteğini esirgemeyen, kendisine ne zaman danıŐsam zaman ayırıp sabırla ve ilgiyle bana elinden gelenin fazlasını sunan, beni motive eden değerli danıŐman hocam sayın Dr. Őęr. Őyesi BaŐak Ayık' a,

Destek ve yardımlarını esirgemeyen Őzel Rűzgar Őzel Eęitim ve Rehabilitasyon Merkezi ailesine, Őzel Nefes Bilim Őzel Eęitim ve Rehabilitasyon Merkezi ailesine, Mavidere Őzel Eęitim ve Rehabilitasyon Merkezi ailesine,

Tez çalıŐmam sűresince maddi manevi yanımda olan, hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen, beni gűleryűzleri ve destekleri ile her zaman motive eden anneme, babama ve arkadaŐlarıma teŐekkűrű borç bilirim.

ÖZET

Çocuklarında Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Annelerde Öznel İyi Oluşun Yordayıcıları Olarak Özgecilik ve Empati Kavramlarının Değerlendirilmesi

Araştırmanın temel amacı Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı (OSB) almış çocuğa sahip annelerde öznel iyi oluşun yordayıcıları olarak özgecilik ve empati kavramlarını değerlendirmektir. Öznel iyi oluş, empati ve özgecilik düzeyleri araştırılırken annelerin sosyodemografik özellikleri de değerlendirmeye dahil edilmiştir.

Araştırma kesitsel analitik bir çalışmadır. Araştırma, İstanbul'da Rüzgar Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, İzmir'de Nefes Bilim Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi ve Mavidere Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini, Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almış ve bir özel eğitim merkezine devam eden 80 çocuğun anneleri oluşturmaktadır. Çalışmada, annelere doldurmaları üzere Sosyodemografik Veri Formu, Özgecilik Ölçeği, Empati Ölçeği ve Öznel İyi Oluş Ölçeği verilmiştir.

Araştırmada, annelerin sosyodemografik özelliklerinin öznel iyi oluş üzerine etkileri belirlenmiştir. OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin eğitim düzeyinin ve ekonomik düzeyinin yüksek olmasının öznel iyi oluşu pozitif yönde etkilediğine dair sonuçlar elde edilmiştir. OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin, sahip olduğu çocuk sayısının artması ve diğer çocuklarında da engel durumu bulunması ise öznel iyi oluş düzeyini negatif yönde etkilediğine dair bulgular elde edilmiştir. OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin empati düzeylerine bakıldığında; eğitim düzeyleri ile pozitif yönde, ekonomik düzeyleri ile negatif yönde bir ilişki olduğuna dair bulgular elde edilmiştir.

Özgecilik ölçeği alt boyutlarına bakıldığında, sorumluluk alt boyutu ve OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin yaşı arasında negatif bir ilişki olduğuna dair bulgular elde edilmiştir. Annelerin yaşının yükselmesi ile birlikte sorumluluk alma duygusunun ve başkalarının da sorumluluk alacağına dair inancının düştüğü görülmektedir. Yardımseverlik alt boyutu incelendiğinde, OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin eğitim düzeyi ve yardımseverlik düzeyinin negatif yönde bir ilişki

sergilediğine dair bulgular elde edilmiştir. Sosyal alt boyuta bakıldığında, OSB tanısı almış çocuğa sahip çalışan annelerin çalışmayan annelere oranla sosyal aktivitelerde daha çok bulunduğu dair bulgular elde edilmiştir. Sosyal boyutun bir diğer bulgusu ise akrabalarında veya yakın çevresinde engelli birey olan otizmlili çocuğa sahip annelerin sosyal olarak daha az aktif olduğuna dair bulgular elde edilmiştir.

Araştırmamızın asıl sorusu olan empati ve özgecilik değerlerinin öznel iyi oluşun yordayıcısı olup olmadığına bakıldığında, OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin empati puanlarının öznel iyi oluş puanlarına istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Öte yandan OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin özgecilik puanlarının öznel iyi oluş puanlarına etkisi pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Otizm Spektrum Bozukluğu, Öznel İyi Oluş, Özgecilik, Empati, Pozitif Psikoloji

ABSTRACT

The Assessment of Altruism and Empathy as Predictors of Subjective well-being in Mothers with children who diagnosed as Autism Spect-rum Disorder

The main purpose of the study is to assess the concepts of altruism and empathy as predictors of subjective well-being in mothers with children with Autism Spectrum Disorder (ASD). Subjective well-being, empathy and altruism were investigated, and sociodemographic characteristics of the mothers were also included in the evaluation.

The study is a cross-sectional analytical study. The research was carried out by the Rüzgar Special Education and Rehabilitation Center in Istanbul, Nefes Bilim Special Education and Rehabilitation Center and Mavidere Special Education and Rehabilitation Center in İzmir. The sample of the research, mothers of 80 children who have been diagnosed with Autism Spectrum Disorder and who attend a special education center have been included. In the study, socio-demographic data form, The Altruism Scale, the Empathy Scale, and the Subjective Well-Being Scale are applied.

The educational level and the economic level of the mothers who have children with the autism spectrum disorder affect the subjective well-being positively. The increase in the number of children with mothers who have children with ASD and the presence of disabilities in other children affects subjective well-being on the negative side. When the empathy levels of the mothers who have children with ASD were examined, the level of education was positive; the level of economic was negative direction.

When we look at the subscales of the scale of Altruism, it is seen that with the increase in the age of the mothers who have the children with ASD, mothers' belief in responsibility and the belief that others will also take responsibility decrease.

It is observed that the level of education and the level of benevolence of the mothers with children who are diagnosed with Autism Spectrum Disorder show a negative relationship. When we look at the social sub-dimension, it is concluded that working mothers with autistic children have more social activities than non-working

mothers. Another finding of the social sub-dimension is that mothers with autistic children who have disabled person in their relatives are socially less active.

The main question in our research is whether empathy and altruism values are the predictors of subjective well-being. The results show that, empathy scores did not have statistically significant effect on subjective well-being scores of mothers with ASD-diagnosed children.

On the other hand, the effect of altruism scores on subjective well-being scores of mothers with ASD-diagnosed children was found to be positive and statistically significant.

Key Words: Autism Spectrum Disorder, Subjective Wellbeing, Altruism, Empathy, Positive Psychology

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	2
1.1.1. Problemin Amacı	2
1.1.2. Araştırmanın Gerekeçesi ve Önemi.....	2
1.1.3. Problem Cümlesi.....	3
1.1.4. Tanımlar	3
1.1.5. Alt Problemler.....	4
1.1.6. Araştırmanın Hipotezleri.....	4
1.1.7. Varsayımlar	5
1.1.8. Sınırlılıklar	5
İKİNCİ BÖLÜM.....	6
GENEL BİLGİLER	6
2.1. Otizm Spektrum Bozukluğu.....	6
2.1.1. Tanım ve Tarihçe	6
2.1.2. Klinik Özellikler.....	9
2.2. Otizm Spektrum Bozukluğu Tanılı Çocukların Anneleri İle Yapılan Çalışmalar	13
2.3. Pozitif Psikoloji.....	15
2.3.1. Öznel İyi Oluş	18
2.3.2. Özgecilik	19
2.3.3. Empati	20
2.3.4. Empati ve Özgecilik Yaklaşımı	21
2.3.5. Farklı Örneklem Gruplarında Empati ve Özgecilik	22
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	23
GEREÇ VE YÖNTEM	23
3.1. Araştırmanın Tipi.....	23
3.2. Araştırmanın Yeri ve Zamanı.....	23
3.3. Araştırmanın Evreni	23
3.4. Örneklem.....	23
3.5. Veri Toplama Yöntemi	23
3.6. Kullanılan Gereçler	24
3.6.1. Sosyodemografik Veri Formu.....	24
3.6.2. Özgecilik Ölçeği.....	24

3.6.3. Toronto Empati Ölçeği.....	25
3.6.5. Öznel İyi Oluş Ölçeği.....	25
3.7. Verilerin Analizi ve Değerlendirme Kriterleri.....	25
3.8. Süre ve Olanaklar.....	26
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	27
BULGULAR.....	27
4.1. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Demografik Özelliklerine Göre Karşılaştırılması.....	27
4.1.1. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Yaş Gruplarına Göre Empati, Özgecilik, Öznel İyi Oluş Durumlarının Karşılaştırılması.....	29
4.1.2. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Eğitim Durumlarına Göre Empati, Özgecilik, Öznel İyi Oluş Durumlarının Karşılaştırılması.....	29
4.1.3. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Medeni Durumlarına Göre Empati, Özgecilik, Öznel İyi Oluş Durumlarının Karşılaştırılması.....	30
4.1.4. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Çalışma Durumlarına Göre Empati, Özgecilik, Öznel İyi Oluş Durumlarının Karşılaştırılması.....	30
4.1.5. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Ekonomik Düzeylerine Göre Empati, Özgecilik, Öznel İyi Oluş Durumlarının Karşılaştırılması.....	30
4.1.6. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Sahip Oldukları Çocuk Sayısına Göre Empati, Özgecilik, Öznel İyi Oluş Durumlarının Karşılaştırılması.....	31
4.1.7. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Diğer Çocuklarındaki Engel Durumuna Göre Empati, Özgecilik, Öznel İyi Oluş Durumlarının Karşılaştırılması.....	32
4.1.8. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Akrabalarında veya Yakın Çevrelerinde Engelli Birey Olma Durumuna Göre Empati, Özgecilik, Öznel İyi Oluş Durumlarının Karşılaştırılması.....	33
4.2. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Demografik Özellikleri ile Empati, Özgecilik, Öznel İyi Oluş Durumları Korelasyonu.....	33
4.3. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Demografik Özellikleri ile Özgecilik Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması.....	34
4.3.1 OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Yaş Grupları ile Özgecilik Alt Boyut Durumlarının Karşılaştırılması.....	34
4.3.2. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Eğitim Durumları ile Özgecilik Alt Boyut Durumlarının Karşılaştırılması.....	35
4.3.3. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Medeni Durumları ile Özgecilik Alt Boyut Durumlarının Karşılaştırılması.....	36
4.3.4. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Çalışma Durumları ile Özgecilik Alt Boyut Durumlarının Karşılaştırılması.....	37
4.3.5. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Ekonomik Düzeyleri ile Özgecilik Alt Boyut Durumlarının Karşılaştırılması.....	38
4.3.6. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Sahip Oldukları Çocuk Sayısı ile Özgecilik Alt Boyut Durumlarının Karşılaştırılması.....	38
4.3.7. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Diğer Çocuklarında Engel Olma Durumu ile Özgecilik Alt Boyut Durumlarının Karşılaştırılması.....	39

4.3.8. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Akrabalarında veya Yakın Çevrelerinde Engelli Birey Olma Durumu ile Özgecılık Alt Boyut Durumlarının Karşılaştırılması	39
4.4. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Özgecılık Alt Boyut Puanları ile Empati ve Öznel İyi Oluş Durumları Korelasyonu	40
4.5. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Empati ve Özgecılık Puanlarının Öznel İyi Oluş Puanlarına Etkisi	41
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	42
TARTIŞMA VE YORUMLAR	42
ALTINCI BÖLÜM	50
SONUÇ VE ÖNERİLER	50
6.1. SONUÇ	50
6.2. ÖNERİLER.....	52
KAYNAKÇA.....	54
EKLER.....	60
ÖZGEÇMİŞ	68

TABLolar

Tablo No	Sayfa No
Tablo 1: Erdem ve karakterin 24 güçlü yönünün sınıflandırılması ve tanımı (Seligman ve Peterson, 2004; Seligman, 2005).....	17
Tablo 2: Olguların demografik özellikleri ve empati, öznel iyi oluş ve özgecilik değerleri ortalama dağılımı	28
Tablo 3: Olguların eğitim durumlarına göre Empati, Özgecilik ve Öznel İyi Oluş puanları ortalama dağılımı	30
Tablo 4: Olguların ekonomik düzeylerine göre Empati, Özgecilik ve Öznel İyi Oluş puanları ortalama dağılımı	31
Tablo 5: Olguların çocuk sayılarına göre Empati, Özgecilik ve Öznel İyi Oluş puanları ortalama dağılımı	32
Tablo 6: Olguların diğer çocuklarında engel olma durumlarına göre Empati, Özgecilik ve Öznel İyi Oluş puanları ortalama dağılımı	32
Tablo 7: Olguların demografik değişkenleri ile Empati, Özgecilik ve Öznel İyi Oluş Puanları Korelasyonu	34
Tablo 8: Olguların yaş gruplarına göre Özgecilik ölçeği alt boyut puanları ortalama dağılımı	35
Tablo 9: Olguların eğitim durumlarına göre Özgecilik ölçeği alt boyut puanları ortalama dağılımı	36
Tablo 10: Olguların çalışma durumlarına göre Özgecilik ölçeği alt boyut puanları ortalama dağılımı	37
Tablo 11: Olguların akrabalarında veya yakın çevrelerinde engelli birey olma durumlarına göre Özgecilik ölçeği alt boyut puanları ortalama dağılımı	40
Tablo 12: Olguların Özgecilik alt boyut puanları ile Empati ve Öznel İyi Oluş ölçeği puanları korelasyonu	41
Tablo 13: Empati ve Özgecilik puanlarının Öznel iyi oluş puanlarına etkisi için yapılan regresyon analizi sonuçları.....	41

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), “sosyal- iletişimsel alanda belirgin yetersizlikler ve sınırlı, tekrarlayıcı davranışlar ve ilgi alanları ile seyreden, nörogelişimsel bir bozukluktur” (APA, 2013).

Otizm Spektrum Bozukluğu yıllar içinde ciddi bir artış göstermiştir. Hastalıkları Kontrol Etme ve Önleme Merkezi'nin (Centers for Disease Control Prevention) 2006 yılında açıkladıkları verilere göre her 150 çocuktan 1'inde otizm görülürken; 2012 yılında açıklanan verilerde otizm görülme oranının 88 çocuktan 1 olduğu belirtilmiştir. Yapılan son açıklama 2018 yılında olup, her 59 çocuktan 1'inin otizimli olduğu belirtilmiştir (Mukaddes ve Ercan, 2018).

Son yıllarda Otizm Spektrum Bozukluğu sıklığında görülen bu artış Otizimli çocuklarla ve aileleri ile ilgili yapılan araştırmaların da artmasına sebep olmuştur. Otizimli çocuklara sahip anneler ve onların psikolojileri üzerindeki etkisinin araştırıldığı birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar çoğunlukla anne ve babaların yaşadığı kaygı bozuklukları, stres, depresyon düzeyleri gibi klinik psikolojinin alanına giren konuları içermektedir (Çengelci, 2009; Uğuz ve Toros, 2004). Ancak otizimli çocuğu olan annelerin günlük yaşamda onları güçlü kılan özelliklerini, ne tür baş etme mekanizmaları kullandıklarını araştıran çalışmalar sınırlıdır.

Bu çalışmada Psikolojinin bir alt dalı olan Pozitif Psikoloji temel alınarak, Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almış çocuğa sahip olan annelerin, özgecilik ve empati değerlerinin öznel iyi oluş düzeyi üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Otizm Spektrum Bozukluğunun en belirgin özelliklerinden birisi sosyal iletişimde ve dil konuşma becerilerinde yetersizlik görülmesidir (İncekaş, 2009). Pozitif Psikolojinin araştırma alanına giren özgecilik ve empati kavramları düşünüldüğünde, annenin otizimli çocuğu için yerine getirdiği sorumlulukları sınırlı bir geri bildirim olarak yapması, çocuğu ile iletişim kurmada zorluk çekmesi (Çengelci, 2009) ve çocuğun en temel becerileri gerçekleştiremediği (Bodur, 2004) durumlarda bile çocuğuna karşı empati kurabilmesi ve bu durumlara uyum sağlayıp güçlü kalması, Pozitif Psikoloji alanında araştırılması gereken bir konudur. Bu nedenle çocuğu Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almış annelerde öznel iyi oluşun belirleyicileri olarak

özgecilik ve empati kavramlarını incelemek otizmli çocuğa sahip annelerin güçlü yönlerini ortaya çıkarmak adına önemli bir adım olacaktır.

Pozitif Psikoloji sağlık modelini temel almaktadır. Pozitif Psikoloji, hayatta karşılaşılan sorunlara, zorluklara karşın bireylerin nasıl sağlıklı kaldığını araştırmaktadır (Doğan ve Çötök, 2011). Klinik Psikolojinin alanına giren psikolojik rahatsızlıklara karşın Pozitif Psikoloji, bireyleri güçlü kılan özelliklerin ne olduğunu, kişilerin ne tür savunma mekanizmaları kullandığını, bazı kişiler olaylardan psikolojik olarak kötü etkilenirken diğerlerinin nasıl güçlü durduğu ve üstesinden nasıl daha kolay geldiğini araştırmaktadır (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2014). Pozitif Psikolojinin belli başlı araştırma konuları; yaşama bağlılık, öznel iyi oluş, empati, mutluluk, özgecilik, özsaygı ve iyimserlik gibi kişiyi güçlü kılan pozitif özelliklerdir (Eryılmaz, 2013).

1.1. Problem Durumu

1.1.1. Problemin Amacı

Bu araştırmanın temel amacı Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almış çocuğa sahip annelerin öznel iyi oluş düzeylerini incelemektir. Ayrıca Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almış çocuğa sahip annelerin özgecilik ve empati düzeylerinin; yaş, ekonomik durum, medeni hal gibi sosyodemografik özelliklerinin öznel iyi oluş, bir diğer adıyla mutluluk, üzerine etkilerinin araştırılması amaçlanmıştır.

Çalışmamızda annelerin demografik özelliklerinin, empati ve özgecilik düzeylerinin öznel iyi oluşu, bir diğer adıyla mutluluğu hangi düzeyde etkilediğinin ve aralarında anlamlı bir ilişki olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır.

1.1.2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı olan çocuğa sahip anneler ile yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar annenin depresyon (Tunçel, 2017), kaygı, tükenmişlik ve umutsuzluk düzeyleri (Çengelci, 2009), stres düzeyi (Schieve ve ark., 2007; Eroğlu ve ark., 2014) gibi değerleri incelemektedir. Bu kavramlar annenin yaşadığı psikolojik sorunlardır ve Klinik Psikolojinin alanına girmektedir. Bu çalışma ise Pozitif Psikoloji tabanlı olmaktadır ve annelerin güçlü yönlerine odaklanmıştır. Literatürde Pozitif Psikolojinin alanına giren kavramların araştırıldığı çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar, belirli bir engel grubuna dahil çocuğa sahip annelerin psikolojik iyi oluşu (Pottie ve Ingram, 2008), duygusal iyi oluşu (Barker ve ark., 2011), yaşam doyumu (Sarıkaya, 2011), stresle başa çıkma yeterliliği (Ciğerli ve ark., 2014)

gibi kavramlar üzerine yapılmıştır. Engelli çocuğa sahip annelerde öznel iyi oluş kavramını araştıran sayılı çalışma vardır (Duran, 2015; Palancı, 2017).

Literatüre bakıldığında çoğu araştırma engelli çocukları kapsamaktadır ve otizmlilerle çocuklar ile sınırlandırılmamıştır (Palancı, 2017; Ciğerli, 2014; Eroğlu ve ark., 2014). Özellikle otizmlilerle çocuğa sahip anneler üzerinde yapılmış, öznel iyi oluşun belirleyicileri olarak özgecilik ve empati kavramlarını araştıran bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle bu çalışma özellikle Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almış çocuğa sahip annelerin öznel iyi oluşlarının destekleyicileri olarak empati ve özgecilik değerlerini araştırmayı amaçlamıştır.

1.1.3. Problem Cümlesi

Bu araştırmanın problem sorusu “Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almış çocuğa sahip olan annelerin empati ve özgecilik düzeyleri, öznel iyi oluş düzeyinin belirleyicisi midir?”. Bu soruya cevap aranırken, otizmlilerle çocuğa sahip annelerin yaşı, medeni hali, eğitim durumu, çalışma durumu ve ekonomik düzeyi gibi sosyodemografik verilerin; annenin empati, özgecilik ve öznel iyi oluş düzeyleri üzerinde etkisine bakılmıştır. Ayrıca annelerin engelli bireylerle iletişime ilişkin bir deneyimi olup olmadığına dair bilgi almak amacı ile akraba veya yakın çevresinde engelli bir birey olup olmadığı sorusu da araştırmaya dahil edilmiştir.

1.1.4. Tanımlar

Bu araştırmada, Pozitif Psikolojinin araştırma konularından öznel iyi oluş, özgecilik ve empati kavramları üzerinde durulacaktır.

Bu kavramları kısaca açıklayacak olursak;

- Öznel iyi oluş, kişinin günlük yaşamında olumlu duygu ve düşünceleri olumsuzlara göre daha yoğun ve sık yaşamasıdır. En genel tanımıyla mutluluk demektir (Doğan, 2012).
- Özgecilik, herhangi bir motivasyon olmadan, hiçbir karşılık beklemeden iyilik yapma halidir (Akbaba, 1994).
- Empati, kişinin kendini karşısındakinin yerine koyup karşısındakinin duygu ve düşüncelerini anlayabilmesidir (Totan ve ark, 2012).

1.1.5. Alt Problemler

Araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

- 1) Otizmlili çocuğa sahip annelerde özgeciliik ve öznel iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 2) Otizmlili çocuğa sahip annelerin empati düzeyinin yüksek olması öznel iyi oluşu pozitif yönde destekler mi?
- 3) Otizmlili çocuğa sahip annelerin eğitim düzeyi ile öznel iyi oluş arasında anlamlı ilişki var mıdır?
- 4) Otizmlili çocuğa sahip annelerin eğitim düzeyi ve özgeciliik değeri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 5) Otizmlili çocuğa sahip annelerin eğitim düzeyi ve empati düzeyi arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- 6) Otizmlili çocuğa sahip annelerin normal gelişim gösteren başka bir çocuğunun olması ile öznel iyi oluş arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.1.6. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- 1) Otizmlili çocuğa sahip annelerin empati düzeyleri ve öznel iyi oluşları arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.
- 2) Otizmlili çocuğa sahip annelerin özgeciliik düzeyleri ve öznel iyi oluşları arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.
- 3) Otizmlili çocuğa sahip annelerin eğitim düzeyleri ve öznel iyi oluşları arasında negatif yönde bir ilişki vardır.
- 4) Otizmlili çocuğa sahip annelerde normal gelişim gösteren bir çocuğa sahip olma durumu ve öznel iyi oluş arasında negatif yönde bir ilişki vardır.
- 5) Otizmlili çocuğa sahip annelerin eğitim düzeyleri ve özgeciliik düzeyleri arasında negatif yönde bir ilişki vardır.
- 6) Otizmlili çocuğa sahip annelerin eğitim düzeyleri ve empati düzeyleri arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

1.1.7. Varsayımlar

1. Katılımcıların verilen anketleri içtenlikle ve doğru olarak cevapladıkları varsayılmaktadır.
2. Araştırmada seçilen örneklemin, evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.

1.1.8. Sınırlılıklar

1. Elde edilen bulgular, seçilen örneklem grubu ile sınırlıdır.
2. Katılımcıların öznel iyi oluş düzeylerine ilişkin bulgular Öznel İyi Oluş Ölçeği'nin ölçtüğü özellikler ile sınırlıdır.
3. Katılımcıların özgecilik düzeylerine ilişkin bulgular Özgecilik Ölçeği'nin ölçtüğü özellikler ile sınırlıdır.
4. Katılımcıların empati düzeylerine ilişkin bulgular kullanılan Toronto Empati Ölçeği'nin ölçtüğü özellikler ile sınırlıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

2.1. Otizm Spektrum Bozukluğu

2.1.1. Tanım ve Tarihçe

Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı (DSM)'nin 2013 yılında güncellenen versiyonu DSM-5'in tanımına göre Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB); sözel ve sözel olmayan iletişimde yetersizlik, sözel iletişimi devam ettirememe, jest ve mimikleri anlamlandırmada ve uygulamada güçlük, duyguları anlamlandırmada güçlük gibi sosyal becerilerde eksiklikler ile kendini gösteren bir bozukluktur. Bunun yanında, rutinlere aşırı bağlılık, rutinin dışına çıkıldığında aşırı tepki gösterme, dış uyaranlara aşırı hassasiyet veya aşırı duyarsızlık ve motor hareketlerde tekrarlayıcı ve stereotipik hareketler görülebilmektedir (APA, 2013). OSB nörogelişimsel bir bozukluktur ve etkileri hayat boyu devam etmektedir (Avcil ve ark., 2015).

Otizm kavramı ilk olarak 1943 yılında Leo Kanner tarafından tanımlanmıştır. Kanner belirtileri “insanlarla ilişki kurma güçlüğü, ekolali, zamirlerin ters kullanılması, tekrarlayıcı ve amaçsız davranışlar ve değişime direnç” şeklinde belirtmiş ve bu duruma “infantil otizm” adını vermiştir (Kanner, 1943). Başlarda Otizmin sebebinin ebeveynlerin ilgisizliği, uyaran eksikliği, sevgi görmeme gibi çocuğun yetiştirilme tarzı benzeri sebeplerle bağlantılı olduğu düşünülmüştür. Otizmin sebebi olarak özellikle “soğuk anne modeli” sebep görülmüştür. Ancak bu görüşü desteklemek adına yapılan araştırmalar herhangi bir kanıt oluşturmamıştır. Yapılan birçok araştırma, otizmin çocuğun geçmiş yaşantısı, anne- çocuk ilişkisi ve ailenin sosyoekonomik özellikleri ile ilgili olmadığını ortaya koymuştur (Bodur ve Soysal, 2004, ÖÖKG Müdürlüğü, 2008; Cavkaytar ve ark., 2016).

1960 ve 1980 yılları arasında otizmin biyolojik kökenli bir bozukluk olduğu görüşü yaygınlaşmıştır. Otizmin doğumda yaşanan travma veya yaşanan tıbbi bir hastalık kaynaklı olduğu düşünülmüştür. Otizmle birlikte sık görülen epilepsi nöbetleri ve zeka geriliği bu görüşü desteklemiş ve otizmin biyolojik bir bozukluk olduğu görüşü desteklenmiştir. Birçok etmeni içermesi sebebi ile otizm, merkezi sinir sistemini etkileyen davranışsal bir hastalık olarak kabul edilmiştir (Cavkaytar ve ark., 2016).

Otizmi anlamak adına yapılan genetik araştırmalar ilk olarak ikiz çocuklar ile yapılmıştır. Araştırmalarda çift yumurta ve tek yumurta ikizleri ile çalışma yapılmış,

kalıtsal etmenler ve çevresel etmenler araştırılmıştır. İkiz çocuklar ile yapılan araştırmalar sonucunda tek yumurta ikizlerinde ortak olarak otizm görölme oranı, çift yumurta ikizlerine oranla %90 daha fazla bulunmuştur. Bu sonuç, otizmde genetik faktörün önemli olduğunu ortaya koymuştur (Yosunkaya, 2013; Cavkaytar ve ark., 2016)

Otizm %15-20 oranında kalıtsal olan, nörolojik bir bozukluktur. Otizmle ilgili yapılan prevalans çalışmalarına bakıldığında; erkeklerde görölme sıklığı kızlardan 3-4 kat fazladır. Otizimli bireylerin %70'in de zeka geriliği de görölmektedir. Zeka geriliği, kızlarda erkeklere oranla daha sık görölmektedir (Cavkaytar, ve ark. 2016; şener ve Özkul, 2013).

Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından akıl hastalıklarının sınıflandırılmasında ve tanı koyma sürecinde kullanılan Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı (DSM) kılavuzu, 10 yıla yakın süre aralıklarıyla güncellenmektedir. Günümüzde tanı kriteri olarak DSM-5 kullanılmaktadır (Özkaya, 2013).

Otizm Spektrum Bozukluğu, günümüzde kullanılan DSM-5' ten önce yayınlanan kılavuz olan DSM- IV-TR' de Yaygın Gelişimsel Bozukluklar başlığı altında açıklanmıştır. Yaygın Gelişimsel Bozukluklar altında; Otistik Bozukluk, Asperger Sendromu, ocukluğun Dezintegratif Bozukluğu, Rett Bozukluğu ve Başka Türlü Adlandırılmayan Yaygın Gelişimsel Bozukluk (YGB-BTA) yer almaktaydı (Avcil ve ark., 2015). DSM-IV-TR'de bir bireyi Yaygın Gelişimsel Bozukluklar kategorisi içinde yerleştirmek, bireyin sahip olduğu durumun şiddetini görmezden gelip sadece tanıya odaklanmak demektir. Bu sebeple DSM-5 kılavuzunda YGB terimini kaldırıp yerine Otizm Spektrum Bozukluğu başlığını koymuşlardır. Otistik Bozukluk, Asperger Sendromu, ocukluğun Dezintegratif Bozukluğu ve YGB-BTA tanı gruplarının hepsi Otizm Spektrum Bozukluğu adı ile anılmaya başlanmıştır. Rett Sendromu nörolojik bir hastalık olarak tanımlanmış ve bu tanı grubundan çıkarılmıştır. Aynı zamanda DSM-IV-TR' de tanı ölçütlerinin birbirine çok yakın olması sebebiyle tanıda belirsizlik yaşanmasına sebep olan kriterler DSM-5' te daha net bir ayırım ile belirlenmiştir. Ayrıca bireyin tanı şiddetinin derecelendirilebildiği bir sistem kurulmuştur (Özkaya, 2013).

DSM-V Otizm Spektrum Bozuklukları Tanı Ölçütleri aşağıda belirtilmiştir.

DSM-5 Otizm Spektrum Bozuklukları Tanı Ölçütleri

A. Aşağıda belirtildiği gibi, şimdi veya geçmişte farklı şekillerde görülen toplumsal iletişim ve toplumsal etkileşimde sürekli yetersizliğin olması.

1. Toplumsal- duygusal karşılık vermedeki yetersizlik (Örn. Olağandışı toplumsal yaklaşımdan karşılıklı diyalog yürütmekte çekilen güçlüğü; ilgilerini, duygularını veya duygulanımını paylaşmadaki yetersizlikten, sosyal etkileşime cevap verememeye kadar olan yetersizlikler).

2. Toplumsal etkileşim için kullanılan sözel olmayan iletişimsel davranışlarda yetersizlik (Örn. Zayıf entegre olmuş sözel ve sözel olmayan iletişim, anormal göz kontaktı ve beden dili veya jestleri anlamakta ve kullanmakta yetersizlik, ile yüz ifadesi ve beden diline kadar bariz eksikliklerin varlığı).

3. İlişkileri geliştirmekte, devam ettirmekte ve anlamakta güçlük (Örn. Farklı toplumsal ortamlara uygun davranmamaktan, hayali oyun paylaşamamaya ve arkadaş edinememeye, arkadaşla ilgi duymamaya kadar görülen davranışlar).

Şu anki şiddeti: Şiddet sosyal iletişimsel alanda yetersizlikler ve kısıtlı, tekrarlayıcı davranışlara göre belirlenir.

B. Aşağıdakilerden en az ikisinin varlığıyla kendini gösteren, şu an veya geçmişte sınırlı, tekrarlayıcı davranışlar, ilgiler ya da etkinlikler

1. Basmakalıp veya tekrarlayıcı motor hareketler, obje kullanımı veya konuşma (basit motor stereotipiler, oyuncakları dizme veya çevirme, ekolali, idiyosenkratik cümleler).

2. Aynı olmakta ısrar, rutine sıkı sıkıya bağlı olma veya ritüelleşmiş sözel ve sözel olmayan davranışlar (Ufak değişimlerde aşırı stres, geçişlerde zorluk, sert düşünce tarzı, selamlaşma ritüelleri, her gün aynı yolu veya aynı yemeği tercih etme).

3. Konu veya yoğunluk açısından anormal olan sınırlı, sabitlenmiş ilgiler (Yaygın olmayan nesnelere anormal aşırı bağlılık, aşırı tekrarlayıcı veya sınırlı ilgiler).

4. Duyusal olarak aşırı veya az duyarlılık veya çevrenin duyusal boyutuna aşırı ilgi (Acıya- sığa aşırı duyarsızlık, belirli ses ve dokunuşlara karşı beklenmeyen tepki, nesnelere aşırı koklama veya onlara aşırı dokunma, ışık veya hareketle görsel olarak çok meşgul olma).

Şu anki şiddeti: Şiddet sosyal iletişimsel alandaki yetersizlikler ve kısıtlı, tekrarlayıcı davranışlara göre belirlenir.

C. Belirtiler gelişimin erken evrelerinde mevcut olmalı (Toplumsal beklentiler sınırları aşınca dek fark edilmemiş veya daha sonra hayatta öğrendiği stratejilerle maskelenmiş olabilir).

D. Belirtiler sosyal, mesleki ve başka önemli alanlarda klinik olarak anlamlı düzeyde bozukluğa yol açmalıdır.

E. Bu bozukluk zihinsel yetersizlik veya genel gelişimsel gerilik sebebi ile olmamalıdır. Gerçi zihinsel yetersizlik ve OSB sıklıkla bir arada görülür. Ancak OSB ve zihinsel engellilik tanısı konulması için sosyal iletişimsel düzeyi genel gelişimin altında olması gerekir.

Not: DSM-IV'e göre Otizm Spektrum bozukluğu, Asperger bozukluğu ve YGB-BTA tanısı almış olanlara OSB tanısı verilmelidir. Sosyal iletişimsel alanda problem olan ancak OSB tanısı almayanlar sosyal (pragmatic) iletişimsel bozukluk açısından değerlendirilmelidirler.

- Zihinsel yetersizliğin eşlik edip etmediğini,
- Dil yetersizliğinin eşlik edip etmediğini,
- Bilinen bir tıbbi, genetik veya çevresel faktörün eşlik edip etmediğini,
- Başka nörogelişimsel, ruhsal veya davranışsal durumların olup olmadığını,
- Katatoninin eşlik edip etmediğini, belirtiniz.

2.1.2. Klinik Özellikler

Otizm Spektrum Bozukluğu nörogelişimsel bir bozukluktur. Nörogelişimsel bozukluk; çocukluğun erken döneminde ortaya çıkan, beyin gelişimini etkileyen genetik veya biyolojik kaynaklı problemlerdir. Otizm de bunlardan biridir. Belirtileri erken yaşta ortaya çıkar. Otizm ileri düzeyde ve karmaşık, gelişimsel bir yetersizliktir. Çocukluğun ilk üç yılına kadar ortaya çıkmaktadır. Sosyal ilişkilerde, iletişim ve dil gelişiminde geriliklerle kendini belli eder. Otizm yaşam boyu süren bir bozukluktur. Yaşın ilerlemesi ile semptomlarda ve şiddetlerinde farklılıklar olabilmektedir (Şener ve Özkul, 2013).

Otizm Spektrum Bozukluğu DSM-V sınıflama sistemine göre iki boyutta ele alınmaktadır. Bunlar sosyal-iletişimsel alanda yetersizlikler ve kısıtlı, tekrarlayıcı davranışlar, ilgiler ve davranışlardır. Ayrıca duyusal tepkiler (Mukaddes ve Ercan, 2018) ve davranış problemleri (Gülboy ve Özkan, 2017) de OSB tanılı bireylerde belirgin olarak gözlemlenmektedir.

Sosyal-İletişimsel Alanda Yetersizlikler

Sosyal iletişimin en temel öğeleri göz kontağı kurmak, ortak dikkati kurmak, yüz ifadelerinin ve jestlerin kullanımı ve konuşma tonunda farklılıklardır. Otizmlili bireyler bu alanda belirgin yetersizliklere sahiptirler. Otizmlili bireylerde görülen en belirgin özellik göz kontağının olmaması, az olması veya tuhaf olmasıdır (Mukaddes ve Ercan, 2018). Bir diğer özellik olan ortak dikkat; iki veya daha fazla kişinin dikkatini ortak bir nesneye vermesidir. “İletişim halinde olunan bireyin görsel dikkat çizgisini takip edebilme, karşısındaki kişilerle göz ilişkisi ve jestlerle iletişim kurabilme, göz ilişkisi ve jestlerle başkalarını farklı olay ve nesnelere yöneltebilme becerilerini kapsamaktadır” (Durukan ve Türkbay, 2008). Otizmlili bireyler ortak dikkat kurma konusunda belirgin yetersizliğe sahiptirler. Bireyin ailesiyle ve akranlarıyla ilişki kuramaması, onların duygu ve düşüncelerini anlayamaması (empati) otizmlili bireylerin yaşadığı diğer güçlüklerden bazılarıdır (Mukaddes ve Ercan, 2018). Özellikle küçük yaşta otizmlili çocuklar adları söylendiğinde bakmazlar, tepkisiz kalırlar ve duymuyormuş gibi davranırlar (Bodur ve Soysal, 2004).

Aile bireyleri dahil diğer kişiler ile yakınlık kurmakta zorlanırlar. Akranları ile ortak oyuna dahil olmazlar. Kendi yaşlarından küçük veya büyük kişilere daha yakın davranmaya eğilimlidirler (ÖÖKG Müdürlüğü, 2008).

Otizmlili bireyler motor taklit becerilerinde de problem yaşamaktadırlar. Selamlaşma ve vedalaşma ifadelerini kullanmakta sınırlılıkları vardır. Örneğin, eliyle “bay bay” yapmak, alkış yapmak gibi.

Zihin kuramı, eylemde bulunmadan önce diğer kişilerin isteklerini, duygularını, inançlarını ve düşüncelerini anlamak ve düşünmek demektir (Kaysılı, 2013). Zihin kuramı normal gelişim gösteren çocuklarda 4 yaş civarı kazanılırken otizmlili çocuklarda bu beceri gelişiminde problem yaşanmaktadır. Zihin kuramının gelişiminde yaşanan problemler, çocuğun olaylara karşısındaki kişi ile göz teması kurmamalarına, sosyal etkileşimde sıkıntı yaşamalarına, hayali oyun oynama becerisinde yetersizliklere sebep olmaktadır. Otizmlili bireyler, zihin kuramlarının gelişmesinde yaşanan problemler sebebi ile başka kişilerin duygu ve düşüncelerini anlamakta zorluk çekerler. İkinci veya üçüncü kişilerin inançları, istekleri ve duygularını anlamakta zorlanırlar ve durumlara bu kişilerin zihinsel durumlarına göre bakamazlar. Otizmlili çocuklar, olaylara ve

nesnelere diğerk kişilerin bakış açısı ile bakmakta zorlanırlar. (Kaysılı, 2013; Yosunkaya, 2013; Cavkaytar ve ark., 2016).

Baron-Cohen (1989) normal gelişim gösteren ve Otizm Spektrum Bozukluğu olan çocuklar ile bir çalışma yapmıştır. Çalışma da iki perspektiften farklı görünen bir nesne vardır ve çocuğa “Ben ne görüyorum?” şeklinde soru yöneltmiştir. 4 yaş ve üstü normal gelişim gösteren çocuklar, araştırmacının gözünden bakıldığını düşünüp doğru cevap verebilmişlerdir. Ancak otizimli çocuklar, araştırmacının gözünden bakabilmekte zorlanmış, cevabı kendi bakış açılarından gördükleri üzerine vermişlerdir.

Otizimde görülen en temel yetersizliklerden bir diğeri ise dil gelişiminde ve iletişimde görülen yetersizliktir. Otizimli bireylerde dili iletişim aracı olarak kullanabilme becerisinde ciddi eksiklikler vardır. Bireylerde konuşma dili hiç gelişemeyebilir ya da bireyin yaşına göre gecikme gösterebilir. Otizimli bireylerin yaşadığı dil ve iletişim yetersizliklerine, sözel iletişim başlatmada sorun yaşama, başlatılan sözel iletişime katılamama veya devam ettirememe, sorulan sorulara cevap verememe gibi problemler örnek verilebilir (Bodur ve Soysal, 2004).

Otizimli bireylerde kişi zamirlerinin kullanımı- bireyde sen/ben kavramlarını doğru kullanma- ile ilgili sorunlar görülebilmektedir. Kendileri için bir şey istedikleri zaman ‘Sen istiyorsun’ şeklinde zamirleri ters kullanabilmektedirler. Bazı bireylerde, yaşın ilerlemesi ile birlikte, yoğun eğitimle zamir kullanımı öğretilmektedir. Otizimli bireylerde dil gelişimi sağlansa da dili kullanırken tonlama ve vurgulamada anormallikler görülebilmektedir (ÖÖKG Müdürlüğü, 2008; Bodur ve Soysal, 2004; Cavkaytar ve ark., 2016).

Kısıtlı, tekrarlayıcı davranış paterni, ilgiler ve davranışlar

Otizimli bireylerde, bozukluğun şiddetine bağlı olarak değişen takıntılı ve stereotipik hareketler görülebilmektedir (Cavkaytar ve ark., 2016). Stereotipik hareketler; amaçsızca yapılan, belirli bir fonksiyona yönelik olmayan, tekrarlanan, yinelenen, ritmik hareketler, ifadeler ve seslerdir. Oturduğu yerde sallanmak, dönmek, el ovuşturmak, ellerini çırpıp, parmak ucunda yürümek gibi bir amacı olmayan davranışlar stereotipik davranışlara örnektir (Özkan, 2017; Gülboy ve Özkan, 2017; Mukaddes ve Ercan, 2018).

Otizimli bireylerde yinelenen dil kullanımı dikkat çekmektedir (ÖÖKG Müdürlüğü, 2008). Yinelenen dil kullanımı (ekolali); anında ekolali ve gecikmiş ekolali

olarak ikiye ayrılır. Otizmlili birey, karşısındaki kişinin söylediğini anında tekrarlıyor olabilir, bu anında ekolalidir. Gecikmiş ekolali ise bireyin günler öncesinden ya da aylar öncesinden, bir kişiden, televizyondan, bir kitaptan vb. duyduklarını zamansız bir şekilde tekrar etmesidir (ÖÖKG Müdürlüğü, 2008; Bodul ve Soysal, 2004; Cavkaytar ve ark., 2016).

Otizmlili bireyler günlük yaşam rutinlerine sıkı sıkıya bağlıdırlar. Belirli bir düzenleri vardır ve bunun dışına çıkmak istemezler. Toplum içinde, kalabalık alanlarda ve rutinleri dışına çıkmalarına sebep olacak yeni durumlarda endişeli ve agresif davranışlar sergileyebilirler. Günlük yaşamlarında çok sıradan, küçük bir değişiklik bile bireyin öfke nöbeti geçirmesi ile sonlanabilir. Örneğin, okula giderken serviste aynı koltuğa oturamamak veya eve yürürken aynı yoldan gidememek rutinlerini bozar ve bunu tolere edemezler. Ayrıca kendilerine has ritüelleri olabilmektedir. Ritüeli tamamlamalarına engel olacak her türlü durum onları kaygılandırır ve öfkeliendirebilmektedir (Cavkaytar ve ark., 2016; Gülboy ve Özkan, 2017; Mukaddes ve Ercan, 2018).

Otizmlili çocuklar, oyuncaklarla olması gerektiği gibi değil alışılmadık bir şekilde oynarlar. Örneğin, oyuncakları sıraya dizmek, oyuncakları incelemek, oyuncak arabayı sürmek yerine sürekli yere vurmamak, topu zıplatmak yerine elinde yuvarlamak gibi (ÖÖKG Müdürlüğü, 2008; Mukaddes ve Ercan, 2018).

Duyusal Tepkiler

Otizmlili bireyler duyuşsal olarak da dış uyaranlara farklı ve aşırı tepki verebilmektedirler. Tat koku, ışık, ses veya dokunsal uyaranlara karşı duyarlılıkları yoğun olabilmektedir veya tamamen duyarsız kalabilmektedirler. Örneğin çok yüksek bir sese hiç tepki vermeyebilir ama çok hafif gelen bir kokuyu algılayabilir ve buna tepki gösterebilirler (Cavkaytar ve ark., 2016; İncekaş, 2009; Mukaddes ve Ercan, 2018).

Davranış Problemleri

Kendisine veya başkasına zarar verme ve sık sık öfke nöbetleri geçirmek otizmlili bireylerde yoğun olarak görülen davranış problemleri arasındadır. Öfke nöbeti sırasında veya sinirlendiklerinde başkalarına zarar verme davranışının yanı sıra, başını duvara vurma, kendi saçını çekme, kendini tırnaklama veya kendini ısırma gibi kendilerine zarar verme davranışları görülebilir (Gülboy ve Özkan, 2017).

2.2. Otizm Spektrum Bozukluğu Tanılı Çocukların Anneleri İle Yapılan Çalışmalar

Engelli bir çocuğa sahip olmak ebeveynler için stresli bir durum olabilmektedir. Çocuğun engelinin öğrenilmesi ile birlikte kabullenme ve başa çıkma yöntemleri bulma, çocuk için gelecek kaygısı yaşama, engelli çocuğa sahip çoğu anne babanın yaşadığı ortak problemlerdir. Ancak bazı anne babalar çocuğun engelli olduğunu öğrendikten sonra psikolojik olarak çöküş yaşarken, bazıları hayatlarına normal bir şekilde devam edebilmektedir (Akkök ve ark., 1992). Flynt ve Wood yaptıkları çalışma (1989) ile ailenin içinde buldukları duruma nasıl uyum sağladıklarının ve içinde buldukları durumu nasıl algıladıklarının önemli olduğunu aktarmıştır. Özellikle çocuğun iletişim kurmakta yaşadığı sıkıntı, öğrenme sürecinde yaşadığı problemler ve agresif davranışlar gösterebilmesi ailelerde stres unsuru olmaktadır (Strunk ve Pickler, 2014). Schieve ve arkadaşlarının (2007) yaptığı araştırma, otizmlili çocuğa sahip olan, diğer engel gruplarından birine dahil çocuğa sahip olan, sağlık sorunu olan bir çocuğa sahip olan ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip olan anne babaların stres düzeylerini karşılaştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, otizmlili çocuğa sahip ebeveynler, diğer gruplara dahil olan ebeveynlere oranla, çocukları ile ilgilenmekte ve çocuğun davranışları ile başa çıkmakta daha çok zorlanmaktadırlar.

Yaşadığımız toplumun kültürel değerleri göz önüne alındığında çocuk yetiştirme ve çocuk gelişimini takip etmede annelerin rolü babalara oranla daha büyüktür. Bu yapı göz önüne alındığında çocuğun gelişim sürecinde yaşanan problemler, babadan ve kardeşlerden çok anneyi etkilemektedir. Bu nedenle çocukların gelişimine yönelik yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunda anneler yer almaktadır (Tunçel, 2017).

Kuhn ve Carter (2006)'in Otizm Spektrum Bozukluğu tanılı çocuğa sahip anneler üzerinde yaptıkları çalışma, çocuğunun gelişiminde aktif olarak rol alabildiğini düşünen annelerin, annelik görevine dair daha yüksek öz yeterlilik bilincine sahip olduğunu düşündüklerini göstermiştir. Ayrıca annenin otizm hakkında bilgi birikimine sahip olması, otizmlili çocuğunun gelişiminde daha aktif bir rol aldığını ortaya koymuştur.

OSB tanılı çocuğa sahip annelerin katılım sağladığı, annelerin umutsuzluk, kaygı ve tükenmişlik duygularını araştıran bir diğer çalışma Çengelci (2009) tarafından yapılmıştır. Bu çalışma, farklı engel gruplarından çocuklara sahip olmanın anneler

üzerinde etkisinde farklılaşma olup olmadığına bakmaktadır. Çalışmada otizm tanısı alan 33 çocuğun annesi ve Down Sendromlu 30 çocuğun annesi yer almıştır. Aynı zamanda kontrol grubu olarak normal gelişim gösteren 29 çocuğun annesi araştırmaya dahil edilmiştir. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında, annenin duygusal tükenmişlik düzeyi çocuğun sahip olduğu engel türüne göre farklılaşmamaktadır. Ancak, normal çocuğa sahip olan annelerin duygusal tükenmişlik düzeyi ile kıyaslandığında, Otizmliler ve Down Sendromlu çocuğa sahip annelerin duygusal tükenmişlik düzeyi belirgin şekilde yüksek çıkmıştır. Bir diğer bulgu göstermiştir ki, otizmliler çocuğa sahip annelerin kaygı düzeyi çocuğun yaşının artması ile birlikte düşmektedir. Ayrıca, annelerin eğitim seviyesi arttıkça, çocuklarının bakımına yönelik motivasyonları da artmaktadır. Son olarak, annenin sahip olduğu sosyal destek ile annelerin duygusal tükenmişlik düzeyi arasında negatif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür.

Ailelerin sahip olduğu sosyal desteğin önemi üzerine yapılan bir araştırma ise Kaner (2004) tarafından yapılmıştır. Kaner'in engelli çocuğa sahip anneler ile yaptığı çalışma, çocuğun bakımında yardım edecek, çocuğun engel durumu ile başa çıkma konusunda destek sağlayacak, çocuğun ve ailenin yetersizlikleri ile ilgili yardım sağlayacak sosyal desteğe sahip olmanın, ailenin ve özellikle annenin bu sürece daha kolay uyum sağladığını ortaya koymuştur.

Durukan ve arkadaşları (2010), otizmliler çocuğa sahip annelerin depresyon ve anksiyete düzeyleri ile baş etme tutumları arasındaki ilişkinin araştırıldığı bir çalışma yapmıştır. Otizm Spektrum Bozukluğu tanılı çocuğa sahip annelerin anksiyete ve depresyon düzeyleri normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelere oranla yüksek çıkmıştır. Ayrıca annelerin yaşadığı depresif özellikler, çocuğun otizm şiddeti ile pozitif yönde bir ilişki göstermiştir. Çalışmada, otizmliler çocuğa sahip annelerin sorun odaklı başa çıkma yöntemlerini, normal gelişim gösteren çocuğa sahip annelere oranla daha sık kullandıkları görülmüştür. Son olarak, otizmliler çocukların annelerinde, sorun odaklı başa çıkma yöntemlerini kullanmaları ile depresyon puanları arasında negatif yönde bir ilişki varken, işlevsel olmayan başa çıkma yöntemlerini kullanmaları ile depresyon ve anksiyete puanları arasında pozitif yönde bir ilişki saptanmıştır.

Anne ve babaların, çocuklarında Otizm Spektrum Bozukluğu olduğunu öğrenmelerinden sonra yaşadıkları yas süreçleri ve tepkilerini araştıran birçok çalışma yapılmıştır. Girli (2004)'nin anne-babaların yas süreçleri ve tepkilerini incelediği çalışma, annelerin umutsuzluk, panik davranışları, kişisel gelişim, dağınıklık ve umutsuzluk olgularında babalara oranla daha yüksek puan aldıklarını göstermiştir. Bunun

sebebini, annelerin çocuğun bakımı ile ilgili daha çok sorumluluk üstlenmesi ve babaların daha çok ekonomik anlamda sorumluluk sahibi olmasına bağlamaktadır. Akkök (2003)'ün yas süreci ile ilgili çalışması da aynı şekilde, annelerin babalara oranla daha fazla umutsuzluk ve yas duygusu hissettiklerini göstermiştir.

Otizm Spektrum Bozukluğu olan çocuğa sahip anne babaların evlilik uyumlarını araştıran çalışmalara bakıldığında farklı bulgulara rastlanmaktadır. Wolf (1989)'un yaptığı araştırmaya göre, anne babaların ilişkisinin, normal çocuğa sahip anne babalara oranla daha zayıf olduğunu bulmuştur. Wing (2005)'in anne babalar üzerinde yaptığı çalışması ise, çocuğun Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almasının anne babaları birbirine daha da yaklaştırdığını öne sürmüştür.

Özkubat ve arkadaşları (2014), otizmlili çocuğa sahip anne babaların sosyal destek algılarına ilişkin görüşlerini incelemek adına bir çalışma yapmıştır. Bulgular incelendiğinde, ailelerin yaşadığı sıkıntıların başında, sosyal yaşam stillerinin diğer ailelere göre farklılık göstermesi gelmektedir. Otizmlili çocuğa sahip aileler, sosyal çevrelerinde etkileşim halinde oldukları kişilerle etkileşimlerinin azalması ve aile üyelerinin ziyaretlerinde azalma olmasından yakınmaktadırlar. Ayrıca otizmlili çocuğa sahip anne babalar, çocuklarının tanı alması itibariyle aile üyeleri ve sosyal çevrelerindeki kişilerle ilişkilerinin bozulduğunu belirtmişlerdir. Belirttikleri diğer sıkıntılar; eşlerin birbiriyle olan ilişkisinin bozulması, dışarıda geçirdikleri zamanın tanı öncesine göre azalması, ebeveynlerin günlük yaşantılarını çocuğa göre ayarlamaları, arkadaşları ile birlikte geçirdikleri zamanın azalmasıdır.

Yukarıda da belirtildiği üzere, otizmlili çocuğa sahip olmak ve bu yaşamın getirdiği sorumlulukları karşılayabilmek her iki ebeveyn için de stres unsuru yaratmaktadır. Ancak aile içinde yaşanan asıl problemler annenin bu duruma adapte olabilmesine bağlı olarak değişmektedir. Anne çocuğunun otizm tanısını kabullendiğinde, çocuk için yapılması gerekenleri yerine getirmeye istekli olduğunda aile içinde yaşanan kriz de azalmaktadır. (Weiss ve ark., 2014). Bu nedenle annenin öznel iyi oluşu (mutluluğu) tüm aileyi doğrudan etkilemektedir.

2.3. Pozitif Psikoloji

Psikoloji uzun yıllar boyunca psikolojik rahatsızlıkların tedavisini araştırmış ve bu alanda geliştirilmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra psikologlar, savaş sonrası oluşan psikolojik hasarı onarmak adına sağlık görevlileri ile birlikte yoğun olarak çalışmaya başlamışlardır (Eryılmaz, 2013). Bu alanda Psikolojinin, savaşın

insanlarda yarattığı etkileri tamir etme üzerine kurulu bir yapısı olmuştur ve böyle süregelmiştir. Buna karşın Psikolojinin bir alt dalı olan Pozitif Psikoloji, kişilerdeki hasara odaklanmak yerine onların güçlü ve olumlu yanlarına odaklanmayı amaç edinmiştir. Pozitif Psikoloji, bireyleri olumsuz duygu ve düşünceler karşısında güçlü durabilen varlıklar olarak görür. Pozitif Psikolojide, kişilerin geçmişten tatmin olması, bugünden mutlu olması ve yarına umut dolu bakabilmesi amaçlanmıştır (Seligman ve Csikszentmihalyi, 2014).

Pozitif Psikoloji temelde insanı güçlü ve erdemli kılan özelliklerini araştırmayı ve daha iyi bir yaşam sürebilmek için gerekli olan niteliklerin nasıl ortaya çıkarılacağını araştırmaktadır. Pozitif Psikolojinin kaynağını oluşturan soru, insanları zorlu yaşam şartları karşısında güçlü kılan ve uyum sağlamalarını kolaylaştıran özelliklerinin neler olduğudur. Kişilere, potansiyeli, motivasyonu ve kapasitesi göz önünde bulundurularak, olumlu bir bakış açısıyla yaklaşmayı hedefler (Sheldon ve King, 2001).

Pozitif Psikolojinin öncülerinden olan Seligman, bu alanın odak noktasının insanların yaşadığı olumsuz duygu ve durumlara rağmen, olumlu duygu ve düşüncelere odaklanmasını sağlayıp kişinin bu duygu ve durumlar karşısındaki dayanıklılığının artmasını sağlamak ve kişinin psikolojik iyi oluşunu korumak olarak açıklamaktadır (2005). Seligman (2005)' a göre, bireyin sahip olduğu güçlü ve uyumlu kişilik özellikleri, kişiyi olumsuz durumlara karşı koruyan ve olumsuz duygu ve düşüncelere karşı güçlü kalmasını sağlayan bir etmendir. Seligman ve Peterson (2004), bireyi güçlü kılan erdem ve karakter özelliklerini altı ana başlıkta gruplamış ve bu başlıkları tanımlamışlardır. Bu erdem ve karakter özellikleri ve tanımları tabloda gösterilmektedir (Tablo 1).

Erdem ve güçlü yön	Tanım
1. Akıl ve bilgi	Bilginin edinimi ve kullanımını sağlayan bilişsel yetenekler
Yaratıcılık	Alışılmışın dışında ve üretken yöntemlerle hareket etmek
Merak	Süregelen deneyime ilgi göstermek
Açık görüşlülük	Konuları her yönüyle irdelemek
Öğrenmeyi sevmek	Yeni yetenekler, konular ve uzmanlık alanlarında tüm bilgiyi kazanmak
Perspektif	Başkalarına akıllıca tavsiyelerde bulunabilmek
2. Cesaret	İç veya dış zıtlıklara karşı, hedeflere ulaşmak için irade egzersizini kapsayan duygusal yetenekler
Özgünlük	Doğruyu söylemek ve kendini samimi bir şekilde tanıtmak
Cesurluk	Tehditten, meydan okumadan, zorluktan veya acıdan dolayı sinmemek
Süreklilik	Başladığı şeyi bitirmek
Canlılık	Hayata heyecan ve enerji ile yaklaşmak
3. İnsanlık	Başkalarıyla ilgilenmeyi ve arkadaş olabilmeyi kapsayan kişilerarası yetenekler
Kibarlık	Başkalarına karşı iyilik yapmak ve yardım etmek
Sevgi	Yakın ilişkilere değer vermek
Sosyal zeka	Kendi ve diğerlerinin hislerinin farkında olma
4. Adalet	Sağlıklı bir topluluk hayatının temelini oluşturan vatandaşlık yetenekleri
Adillik	Adalet ve insaf kavramlarına bağlı olarak herkese aynı davranmak
Liderlik	Grup aktiviteleri düzenlemek ve bunların gerçekleştiğini görmek
Ekip çalışması	Bir grubun veya takımın üyesi olarak iyi çalışmak
5. Ölçülülük	Aşırılığa karşı koruyan yetenekler
Bağışlayıcılık	Yanlış yapanları bağışlamak
Alçakgönüllülük	Başarılarının kendi adına konuşmasına izin vermek
Sağduyu	Seçimlere dikkat etmek, sonradan pişman olunabilecek şeyler söylememek veya yapmamak
Öz Düzenleme	Kendi hissettiklerini ve yaptıklarını düzenlemek
6. Aşknlık	Evrenle bağlantı kurmayı ve anlam kazanmayı geliştiren yetenekler
Güzelliği ve mükemmelliği takdir etme	Güzelliği, mükemmelliği ve başarılı performansı fark edip takdir etmek
Şükran	Meydana gelen iyi şeylerin farkında olmak ve minnet duymak
Umut	En iyisini beklemek ve bunu başarmak için çalışmak
Mizah	Gülmeyi ve şaka yapmayı sevmek, diğer insanları gülümsetmek
Dindarlık	Hayatın amacı ve anlamı ile ilgili tutarlı inançlara sahip olmak

Tablo 1: Erdem ve karakterin 24 güçlü yönünün sınıflandırılması ve tanımı (Seligman ve Peterson, 2004; Seligman, 2005)

Seligman ve Peterson (2004)' a göre, bireyin bu karakterlere sahip olması yaşamdan daha fazla doyum almalarını sağlar ve bireyi güçlü ve mutlu kılar. Bu erdem ve karakterler olumsuzluklarla başa çıkmayı kolaylaştırır, bireylerin yaşamdaki zorlukları psikolojik yönden daha güçlü karşılamasını ve bu zorlukları atlatmasına yardımcı olur.

Pozitif psikolojinin hayatta karşılaşılan sorunlara, zorluklara karşın psikolojik iyi oluşu araştırması, bireylerin öznel iyi oluşunu artırmayı amaçlaması (Malkoç, 2011), özgecilik ve empati kavramlarının bireyin öznel iyi oluşu üzerindeki etkisini araştırmayı da kapsamaktadır (Tekinalp, 2015; Doğan ve Çötök, 2011).

2.3.1. Öznel İyi Oluş

Pozitif psikolojinin en önemli araştırma alanlarından olan mutluluk öznel iyi oluş kavramı ile ele alınmaktadır (Eryılmaz, 2016).

Öznel iyi oluş bilişsel ve duygusal olarak iki boyutta ele alınır. Bilişsel boyut, kişinin evlilik, iş hayatı, sağlığı gibi konularda yaşadığı doyumla ilgilidir. Duygusal boyut ise kişinin günlük yaşamında neşe, güven, ilgi gibi olumlu duyguları ve korku, kaygı, üzüntü gibi olumsuz duyguları ne sıklıkla yaşadığı ile ilgilidir. Kişi günlük hayatında olumlu duyguları daha sık yaşıyorsa ve yaşamdan yüksek doyum alıyorsa öznel iyi oluşu yüksek olarak değerlendirilir (Luhmann ve ark., 2012).

Öznel iyi oluşu etkileyen üç ana etmen vardır. Bunlar genetik faktörler, amaçlı yaşam etkinlikleri ve kişinin demografik özellikleridir. Lyken ve Tellegen (1996)'ın yaptığı araştırmada, insanların genetik yatkınlığının, mutluluğa %50 oranda etkisi olduğu bulunmuştur (Eryılmaz, 2016). Bireyin sorumluluk alma duygusu, dışadönüklüğü, uyumluluğu, duygusallığı gibi kişilik özellikleri genetik faktörlerin içinde ele alınmaktadır (Eryılmaz, 2016). Amaçlı yaşam etkinlikleri, kişinin dilediği günlük yaşam aktivitelerini yerine getirebilmesi, sosyalleşmesi, insan ilişkilerinde affedici ve yardımsever olması, başarılı olmak için hedef belirlemesi gibi olguları içermektedir. Amaçlı yaşam etkinliklerinin bireyin mutluluğuna etkisinin %40 oranında olduğu belirlenmiştir (Doğan, 2012).

Amaçlı yaşam etkinliklerinin öznel iyi oluş üzerindeki etkisine örnek olarak; Lyubomirsky (2001), başarılı olmak için uğraşan ve kendine hedefler koyan kişilerin, başarısız olmamak için girişimde bulunmayan kişilere göre daha mutlu olduklarını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Lyubomirsky'ye göre, hedeflerine odaklanan ve hedefe ulaşmak için tüm kapasitesini kullanan insanların mutluluk oranları daha yüksektir.

Öznel iyi oluşu etkileyen son etmen olan demografik özellikler, kişinin eğitim durumu, yaş, cinsiyet gibi olguları kapsamaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda, demografik özelliklerin, öznel iyi oluş üzerindeki etkisinin %10 olduğu belirtilmektedir (Eryılmaz, 2016).

Aileler kendilerini, çocukları Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı aldığıında önceden alışık olmadıkları birçok sorumlulukla karşı karşıya bulurlar. Çocuğa düzenli olarak özel eğitim verilmesi, günlük yaşam becerilerini edinebilmesi için çaba harcanması, sosyal gelişimini sağlayabilmesi adına ekstra uğraş verilmesi, çocuğun geleceğine dair planlar yapılması bunlardan bazılarıdır (Akkök ve ark., 1992). Bu sorumluluklar ebeveynler için zorlayıcı olabilmektedir.

2.3.2. Özgecılık

Türk Dil Kurumu özgecılık terimini ‘diğerkamlık’ olarak tanımlamıştır. Özgecılık kavramı birçok araştırmada farklı şekillerde tanımlanmıştır. Toplum Bilimleri Sözlüğü özgecılık kavramını başkaları için kendi çıkarlarından vazgeçme, herhangi bir beklenti olmadan başkalarına yardım etme durumu olarak açıklamıştır. Akbaba’nın 1994’te yaptığı çalışmasında özgecılık kavramı ‘başkalarına yardım etme davranışı’ olarak ele alınmıştır.

Özgecılık kavramı ile ilgili çalışmalar 4 ayrı alanda yapılmaktadır. Bu alanlar Genetik, Sosyal Gelişim, Dini ve Felsefidir (Akbaba, 1994).

Özgeciliğin genetik temelinde, kavramın biyolojik ve fizyolojik temelli olduğuna değinilmektedir. Ancak, İmamoğlu (1979), genetik olarak yatkınlığa sahip bireylerin özgeci davranış eğiliminde olduğunu öne sürmüştür. Buna karşı olarak Sosyal Psikoloji araştırmaları yapan Campbell bireyin özgeci davranışa yatkın olmasını, sosyal çevresinde deneyimlediği olumlu yaşantılara bağlamaktadır (Campbell, 1972).

Sosyal Gelişim alanında Özgecılık kavramı, genetik yatkınlığa sahip olmaktansa sosyal çevreden öğrenilen ve yaşam boyu gelişebilen bir özelliktir. Özgeci davranışın öğrenilmesi çevresel şartların buna göre düzenlenmesi ile gelişmektedir (Elmas, 1998).

Literatüre bakıldığında, eğitim düzeyi yüksek bireylerin, eğitim düzeyi düşük bireyler ile karşılaştırıldığında özgeci davranışları daha fazla gösterme eğiliminde oldukları görülmektedir. Özgeci davranışların öğrenilerek geliştiği ve bireyin içinde bulunduğu ailenin uyumu ve birbirlerini destekleyiciliğinin özgeci davranışları destekler nitelikte olduğu belirtilmektedir (Avcı, 2013).

Özgeciliğin ele alındığı bir diğer alan dini alandır. Dinler, insanları yardımseverliğe ve iyiliğe yönlendirir. Bu açıdan karşılık beklemeden, bencil

düşüncelere sahip olmadan iyilik yapmak, yardım etmek dini açıdan en temel kavramlardan biridir.

Son olarak felsefi alana bakıldığında, özgecilik kavramı A. Comte tarafından kullanılmıştır. A. Comte özgecilik ve bencilliğin insanlığın temelinde olduğunu savunmuştur (Elmas, 1998). Özgecilik kavramının öncüsü olan Schopenhauer ise ahlaki değerlerin özgeci davranışlar olduğunu söyler. İnsanların acıma duygusuna sahip olması gerektiğini ve kişinin kendisi ve karşısındakini eşit görmeleri gerektiğini savunur. Schopenhauer'a göre ahlaki değerler ancak insanlar özgeci bir karaktere sahip olursa korunabilecektir (Elmas, 1998). Özgeciliğin ahlaki gelişimin son aşaması olarak ele alındığı bir diğer açıklama ise Başaran (1996) tarafından yapılmıştır. Başaran, özgeciliği bireyin kendinden önce başkalarının iyiliğini gözetip, yardımına koşması, bir davranışı yaparken karşısındaki kişilerin duygularını önemseyip davranması olarak tanımlamıştır. Özgeci birey, karşısındakinin duygularını önemseyen, vicdanlı, empati yapabilen, başkalarına zarar verebilecek davranışlardan kaçınan ve yardımsever bir birey olarak tanımlanmıştır (Başaran, 1996).

Özgeciliğin bir diğer tanımı ise Sorokin (1948) tarafından yapılmıştır. Sorokin'e göre özgecilik kavramı, bireyin ego merkezinden uzaklaşması olarak tanımlanmıştır. Sorokin, özgeciliğin sevgi ve empati ile kurulduğunu belirtmiştir. Özgecilik ona göre başkalarının fiziksel ve psikolojik iyiliğini gerçekleştirmek adına yapılan hareketler ve düşüncelerdir (Sorokin, 1948).

2.3.3. Empati

Empati kelimesini ilk olarak Aristo Rhetoric adlı eserinde kullanmıştır. Empati kelimesi eski Yunanca' da *empathia* kelimesinden gelmektedir (Sharma, 1992). Türk Dil Kurumu empati kelimesini 'duygudaşlık' olarak tanımlamaktadır (TDK, 2013). Basch (1983), empati kelimesini, kişinin kendisini başka bir bilincin yerine koyması, o bilincin içinde bulunduğu durumu deneyimlemeden anlayabilmesi olarak açıklamıştır. Allport (1927)'a göre empati, bireyin kendisini karşısındakinin duygularına, düşüncelerine ve eylemlerine hayali olarak aktarabilmesi şeklinde tanımlanmıştır (Ulus, 2015). Carl R. Rogers'ın tanımına göre empati, kişinin kendisini karşısındakinin yerine koyabilmesi, olaylara karşısındakinin gözünden bakabilmesi ve karşısındakinin duygularını anlayabilmesidir.

Empati, kişinin hem karşısındakini anlaması hem de karşısındakinin hissettiklerini hissetmesidir. Bu açıdan empati hem bilişsel hem de duygusal bir süreçtir. Rogers empatiyi, bilişsel empati ve duygusal empati olarak iki gruba ayırmaktadır. Bilişsel empati kişinin karşısındakinin duygularını algılayabilmesi, onların duygu ve düşüncelerini anlayabilmesidir. Duygusal empati ise kişinin karşısındaki kişinin duygularını anlayıp duyarlı olabilmesi, bu duyguyu paylaşması; bu duyguya uygun karşılık verebilmesidir (Yüksel, 2004). Duygusal empatide, birey karşısındakinin hissettiği duyguyu tetikleyen durumu bilmesede ona karşı empati kurabilmektedir. Örneğin, üzgün veya kızgın bir kişi görüldüğünde neden öyle hissettiği bilinmesede, empati kurarak aynı şekilde hissetmek duygusal empatidir. Öte yandan birey karşısındaki kişinin ne hissettiğini ve düşündüğünü, nasıl bir durumda olduğunu anlayabiliyorsa bu bilişsel empatiye girmektedir (Totan ve ark. 2012).

2.3.4. Empati ve Özgecilik Yaklaşımı

Bireylerin empati kurarken bunu neden yaptıklarına yönelik iki görüş bulunmaktadır. Bu görüşlerden ilki, kişinin karşısındakine yardım etmesini, empati kurması nedeniyle karşısındakinin duygu ve düşüncelerini hissetmesi, anlaması, bundan duyduğu sıkıntıyı rahatlatması amacına bağlamaktadır. Birey empati kurmakta, kendini karşısındakinin yerine koyabilmekte ve bu durumdan sıkıntı duymaktadır. Duyduğu bu sıkıntıyı rahatlatmak ve kafasından atabilmek için de karşısındakine yardım etmeyi seçer. Bu görüş, kişinin bir motivasyona bağlı olarak karşısındakine yardım ettiğini, bunu egoist bir düşünce ile yaptığını savunur. Diğer bir görüş ise özgeci bir bakış açısı ile açıklama yapmaktadır. Özgecilik hiçbir karşılık beklemeden, herhangi bir motivasyona sahip olmadan yardım etme halidir. Bu görüşe göre, birey karşısındakine karşı empati kurduğunda, egoist herhangi bir düşünceye sahip değildir ve yardım ederken hiçbir şekilde kendini rahatlatma amacı taşımaz. Yardım etmenin asıl amacı egoist düşüncenin aksine kendini rahatlatmak değil, zor durumda olan kişiyi rahatlatmaktır (Dökmen, 1999).

Bu iki görüşe dayanarak, bireylerin gerçekten hangi güdü ile özgeci davranış sergilediğini araştıran birçok çalışma bulunmaktadır. Bireylerin içinde bulunduğu duruma ve kişinin yardım etmekten kaçınabilmesinin kolay veya zor olma durumuna ilişkin çalışmalar, kişilerin kendi rahatsızlıklarını değil yardıma ihtiyacı olan kişinin rahatsızlığını azaltma düşüncesi ile yardım ettiğini ortaya koymuştur (Batson, 1981; Avcı, 2013).

2.3.5. Farklı Örneklem Gruplarında Empati ve Özgecilik

Alanyazında Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almış çocukların anneleri ile yapılmış, empati ve özgecilik kavramlarını inceleyen bir araştırma bulunmamaktadır. Ancak farklı örneklem grupları ile yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar empati ve özgecilik kavramları ve arasındaki ilişkiyi anlamak adına yol gösterici olacaktır.

Burks ve arkadaşlarının (2012) psikoloji bölümünde okuyan öğrenciler ile yaptığı bir çalışmada, özgecilik ve empati düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ortaya koyulmuştur.

Özgecilik ve empati ilişkisini inceleyen bir diğer çalışma ise, Avcı ve arkadaşları (2013) tarafından yapılmıştır. Araştırma 218 hemşirelik öğrencisi ile yapılmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin özgecilik değerleri ile empati değerleri arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur.

Coke ve arkadaşlarının (1978) empati ve yardım etme davranışının ilişkisinin araştırıldığı iki çalışma bulunmaktadır. Birinci çalışma 49 üniversite öğrencisinin katılımıyla yapılmıştır. Çalışma sonucunda öğrencilerin sahip olduğu yüksek empati düzeyinin yardım etme davranışının olasılığını artırdığı ortaya konmuştur. İkinci çalışma ise 33 üniversite öğrencisi ile yapılmıştır. İkinci çalışmada empatik ilgi, yardım etme davranışı ve kişisel sıkıntı duygusu karşılaştırılmıştır. Çalışmanın sonucuna bakıldığında, yardım etme davranışının empatik ilgi tarafından desteklendiği, kişisel sıkıntı duygusunun ise yardım etme davranışını belirlemede daha az etkili olduğu bulunmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Tipi

Bu çalışma Kesitsel-Analitik bir araştırmadır.

3.2. Araştırmanın Yeri ve Zamanı

Araştırma, İstanbul'da Rüzgar Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, İzmir'de Nefes Bilim Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi ve Mavidere Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'nde gerçekleştirilmiştir. Veriler 5 Mayıs- 25 Mayıs 2018 tarihleri arasında toplanmıştır.

3.3. Araştırmanın Evreni

Rüzgar Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, Nefes Bilim Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, Mavidere Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi'nde kaydı bulunan Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almış 80 çocuğun anneleri araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

3.4. Örneklem

Çalışmaya Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almış ve bir özel eğitim merkezine devam eden 80 çocuğun anneleri dahil edilmiştir. Anneler araştırmaya gönüllü olarak dahil olmuşlardır.

Araştırmanın dışlanma kriterleri:

- Çocuğu, Otizm Spektrum Bozukluğu tanısını son 3 ay içinde almış olan anneler,
- Çocuğu, Rehabilitasyon ve Özel Eğitim Merkezine düzenli devam etmeyen anneler.

3.5. Veri Toplama Yöntemi

5- 25 Mayıs tarihleri arasında, Nefes Bilim, Mavidere ve Rüzgar Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri'ne Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almış çocuğunu getiren annelere elden, Sosyodemografik Veri Formu, Özgeciliik Ölçeği, Empati Ölçeği ve Öznel İyi Oluş Ölçeği verilmiştir. Ölçekler, annelere çocukları seansta iken verilmiştir. Her anne ölçekleri tek başına doldurmuştur. Okuma yazma bilmeyen annelere tarafsız bir şekilde yardım edilmiştir.

3.6. Kullanılan Gereçler

Araştırmada annelere Sosyodemografik Veri Formu, Özgecilik Ölçeği, Toronto Empati Ölçeği ve Öznel İyi Oluş Ölçeği verilmiştir.

3.6.1. Sosyodemografik Veri Formu

Sosyodemografik veri formunun kullanım amacı uygulanan anketlere katkı sağlayan bireyler hakkında detaylı bilgi edinmektir. Anket ve belirli formları pekiştirmek, istenilen verileri tamamlamak üzere sorular oluşturulmuştur. Katılımcıların yaş, yaşadıkları yer, eğitim durumu, gelir düzeyleri ve medeni hali bilgilerine bu şekilde ulaşılmaktadır.

3.6.2. Özgecilik Ölçeği

Özgeciliği ölçmek için, Perry London ve Robert K Bower (1968) tarafından geliştirilen, 1991 yılında Cantez, Aşkın ve Akbaba (Akbaba, 2001) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Özgecilik Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 20 sorudan oluşmaktadır. Sorular 1'den 5'e kadar (1 çok az, 5 çok fazla) numaralandırılmış cevap şıkları ile cevaplanmaktadır. Puanlama verilen şıkların toplamı şeklinde yapılmaktadır. Ölçek her alt boyuta ait 5 soru sorarak, aile, sosyal, yardımseverlik ve sorumluluk boyutlarını incelemektedir.

Özgecilik Ölçeğinin “aile alt kategorisi”, kişinin ailesinden aldığı yardımın derecesini, aile içinde üstlendiği sorumluluğu, aile bireylerinin başkalarına ve aile içinde yardım etme derecesinin gösterir. Aile kategorisinden elde edilen yüksek puan kişinin kendisini ve ailesini yardımsever olarak gördüğünü gösterir. Bu alt kategoriden alınan düşük puan ise kişinin ailesini ve yakın akrabalarını yardımsever olarak görmediğini, kişinin ailesine karşı sorumluluk taşımadığını gösterir (Akbaba, 1994).

Özgecilik Ölçeğinin “sosyal alt kategorisi”, kişinin toplum içinde katıldığı sosyal faaliyetleri ve bu faaliyetlerde görev alma oranını göstermektedir. Bu kategoriden yüksek puan alınması kişinin sosyal olarak faaliyetlerde katılım gösterdiği ve sorumluluk üstlendiğini göstermektedir. Bu kategoriden alınan düşük puan ise, kişinin sosyal olarak aktif olmadığını yansıtır (Akbaba, 1994).

Özgecilik Ölçeğinin üçüncü kategorisi olan “yardımseverlik”, kişinin başkalarına ne kadar yardımcı olduğunu, hayır kurumlarına bağışta bulunma, çevresindeki hasta ve yaşlıları ziyaret etme gibi eylemleri ne kadar yaptığını göstermektedir. Bu kategoriden yüksek puan alınması kişinin yardımsever olduğunu

göstermektedir. Düşük puan alınması ise kişinin yardımsever özelliğinin düşük olduğunu göstermektedir (Akbaba, 1994).

Özgecilik Ölçeğinin son kategorisi ise “sorumluluk kategorisi”dir. Bu kategori, kişinin sorumlulukla ilgili inançlarını, hem de kişinin kendisi ve çevresi için üstlendiği sorumluluk oranını göstermektedir. Sorumluluk kategorisinden yüksek puan alınması, kişinin sorumluluk almaya yatkın olduğunu ve başkalarının da sorumluluk alacaklarına dair inancının yüksek olduğunu göstermektedir (Akbaba, 1994).

3.6.3. Toronto Empati Ölçeği

Spreng ve arkadaşları (2009) tarafından oluşturulan Toronto Empati Ölçeğinin Türkçe geçerliliği ve güvenilirliği Totan, Doğan ve Sapmaz (2012) tarafından yapılmıştır. Ölçek 13 sorudan oluşan tek boyutlu bir ölçektir. Sorular 1’den 5’e kadar (1 çok az, 5 çok fazla) numaralandırılmış cevap şıkları ile cevaplanmaktadır. 1-3-5-7-9-11-12. maddeler tersten kodlanmıştır ve puanlama esnasında tersten puanlanmaktadır. Puanlama verilen şıkların toplamı şeklinde yapılmaktadır. Yüksek puan, yüksek empati düzeyini göstermektedir (Totan ve ark., 2012).

3.6.5. Öznel İyi Oluş Ölçeği

Dost (2016) tarafından geliştirilen Öznel İyi Oluş Ölçeği 46 maddeden oluşmaktadır. Sorular 1’den 5’e kadar (1 hiç uygun değil, 5 tamamen uygun) numaralandırılmış cevap şıkları ile cevaplanmaktadır. Ölçek maddelerinin 26’sı olumlu, 20’si olumsuz ifade içermektedir. Olumsuz ifadeler puanlama sırasında ters çevrilecektir (Olumsuz ifadeler; 2, 4, 6, 10, 13, 15, 17, 19, 21, 24, 26, 28, 30, 32, 35, 37, 38, 40, 43, 45. maddelerdir). Puanlama yapıldığında yüksek puan öznel iyi oluşun yüksek olduğunu göstermektedir.

3.7. Verilerin Analizi ve Değerlendirme Kriterleri

Verilerin istatistiksel analizi IBM SPSS Statics Version 24 paket programında yapıldı. Verilerin iki grup arasında karşılaştırılmasında Mann Whitney U, ikiden fazla grup arasında karşılaştırılmasında Kruskal Wallis H (post hoc Bonferroni düzeltmeli Mann Whitney U) istatistiksel analizleri kullanıldı. Değişkenler arasındaki ilişki Pearson ve Spearman korelasyon analizleri ile değerlendirildi. Araştırmanın güvenilirliği; Önem Düzeyi %95 (Hata payı: $\alpha= 0,05$) olarak alındı. Empati ve Özgecilik puanlarının Öznel iyi oluş puanlarına etkisi Linear regresyon analizi ile incelendi. $p<0,05$ istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi.

3.8. Süre ve Olanaklar

Sosyodemografik Veri Formu, Özgeçmiş Ölçeği, Empati Ölçeği ve Öznel İyi Oluş Ölçeği ile verilerin toplanması 5- 25 Mayıs tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Demografik Özelliklerine Göre Karşılaştırılması

Katılımcıların tanıtıcı bilgilerini incelemek üzere Tablo 2'ye bakıldığında;

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin 4'ü (%5,0) 18-25 yaş aralığında, 35'i (%43,8) 26-35 yaş aralığında, 41'i (%51,3) 36 yaş ve üzeridir.

Eğitim durumlarına bakıldığında, annelerin 23'ü (%28,8) ilkokul mezunu, 6'sı (%7,5) ortaokul mezunu, 32'si (%40) lise mezunu, 4'ü (%5,0) yüksek okul mezunu, 15'i (18,8) ise üniversite mezunudur.

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin medeni durumlarına bakıldığında, 5'i (6,3) bekar, 75'i (%93,8) evlidir. (Bekar ve dul grupları bekar grubunun altında toplanmıştır.)

Çalışma durumlarına bakıldığında OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin 14'ü (%17,5) çalışıyor, 60'ı (%75,0) çalışmıyor, 6'sı (7,5) ise emeklidir.

Ekonomik düzey OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin 10'u (%12,5) düşük ekonomik düzeye, 67'si (%83,8) orta ekonomik düzeye, 3'ü (%3,8) yüksek ekonomik düzeye sahiptirler. (Ekonomik düzey incelenirken çok düşük ve düşük gruplar, düşük grubun altına alınmıştır.) Yüksek ve çok yüksek gruplar ise yüksek grubun altında incelenmiştir.

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin sahip olduğu çocuk sayısına göre gruplandırıldığında, 1 çocuğa sahip 23 (%28,8) anne vardır. 2 çocuğa sahip 42 (%52,5) anne vardır. Son olarak 2'den fazla çocuğa sahip annelerin sayısı 15'tir (%18,8).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin 74'ünün (%92,5) diğer çocuklarında engel durumu yoktur. 6'sının (%7,5) diğer çocuklarında da engel durumu vardır. Diğer çocuklarında da engel durumu olan annelerin 2 çocuğu olup çocukların ikisinde de engel durumu olduğu görülmektedir.

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin akrabalarında veya yakın çevrelerinde engelli birey olma durumuna bakıldığında 21'inin (%26,3) akrabalarında veya yakın çevresinde engelli birey vardır. 59'unun (%73,8) akrabalarında veya yakın çevresinde engelli birey yoktur.

Tablo 2: Olguların demografik özellikleri ve empati, öznel iyi oluş ve özgecilik değerleri ortalama dağılımı

		n	%
Yaş	18-25 yaş	4	5,0
	26-35 yaş	35	43,8
	36 yaş ve üzeri	41	51,3
Eğitim Durumu	İlkokul	23	28,8
	Ortaokul	6	7,5
	Lise	32	40,0
	Yüksek okul	4	5,0
	Üniversite	15	18,8
Medeni Durum	Bekar	5	6,3
	Evli	75	93,8
Meslek	Çalışıyor	14	17,5
	Çalışmıyor	60	75,0
	Emekli	6	7,5
Ekonomik Düzey	Düşük	10	12,5
	Orta	67	83,8
	Yüksek	3	3,8
Çocuk Sayısı	1 çocuk	23	28,8
	2 çocuk	42	52,5
	2'den fazla	15	18,8
Diğer Çocuklarda Engel Durumu	Var	6	7,5
	Yok	74	92,5
Kaç Çocukta Engel Durumu	1 çocukta	74	92,5
	2 çocukta	6	7,5
Akrabalarda veya Yakın Çevrede Engel Durumu	Var	21	26,3
	Yok	59	73,8
		Ort.±SS	Median (Min.-Max.)
Empati		36,94±6,25	36 (17-61)
Öznel İyi Oluş		167,69±26,22	166,5 (101-233)
Özgecilik			
	Aile Boyutu	17,28±3,7	17 (6-25)
	Sosyal Boyut	13,71±5,03	14 (5-25)
	Yardımsızlık	15,58±3,28	16 (7-23)
	Sorumluluk	17,46±3,49	18 (8-25)

4.1.1. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Yaş Gruplarına Göre Empati, Özgecılık, Öznel İyi Oluş Durumlarının Karşılaştırılması

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin yaş gruplarına göre (18-25, 26-35, 36 yaş ve üzeri) Empati puanları ortalama dağılımı incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır ($p>0,05$).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin yaş gruplarına göre Özgecılık puanları ortalama dağılımı incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır ($p>0,05$).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin yaş gruplarına göre Öznel İyi Oluş puanları ortalama dağılımı incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır ($p>0,05$).

4.1.2. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Eğitim Durumlarına Göre Empati, Özgecılık, Öznel İyi Oluş Durumlarının Karşılaştırılması

Tablo 3 incelendiğinde, olguların eğitim gruplarına göre Empati, Özgecılık ve Öznel İyi Oluş puanları ortalama dağılımı incelendiğinde; “Öznel iyi oluş” puanları açısından eğitim grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak için yapılan Bonferroni düzeltilmeli Mann Whitney U analizinde;

“İlkokul” mezunu olguların *Öznel iyi oluş* puanları “Lise” mezunu olguların *Öznel iyi oluş* puanlarından, “Üniversite” mezunu olguların *Öznel iyi oluş* puanları “Yüksek okul” mezunu olguların *Öznel iyi oluş* puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düşük bulunmuştur ($p<0,005$).

Olguların eğitim durumları ve Empati puanları açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Olguların eğitim durumları ve Özgecılık puanları açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 3: Olguların eğitim durumlarına göre Empati, Özgecilik ve Öznel İyi Oluş puanları ortalama dağılımı

	Eğitim Durumu	Ort.±SS	Median (Min.-Max.)	X²	p
Empati	İlkokul	38,39±8,27	37 (17-61)	6,095	0,192
	Ortaokul	40,83±6,55	39,5 (33-50)		
	Lise	35,97±5,56	35,5 (25-56)		
	Yüksek okul	35,25±1,5	35 (34-37)		
	Üniversite	35,67±3,79	36 (30-46)		
Özgecilik	İlkokul	63,35±11,73	64 (43-81)	1,528	0,822
	Ortaokul	62±9,17	63,5 (51-73)		
	Lise	65,03±10,23	63,5 (49-84)		
	Yüksek okul	68,25±5,56	70,5 (60-72)		
	Üniversite	62,6±8,71	62 (45-79)		
Öznel İyi Oluş	İlkokul	154,26±26,28	153 (101-205)	15,298	0,004
	Ortaokul	157,17±25,58	159,5 (119-190)		
	Lise	176,88±26,44	175 (137-233)		
	Yüksek okul	196,75±6,60	197,5 (188-204)		
	Üniversite	165,13±14,82	170 (129-185)		

Kruskal Wallis H analizi

4.1.3. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Medeni Durumlarına Göre Empati, Özgecilik, Öznel İyi Oluş Durumlarının Karşılaştırılması

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin medeni durumlarına göre Empati puanları ortalama dağılımı incelendiğinde gruplar arası istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$), Özgecilik ve Öznel İyi Oluş puanları ortalama dağılımı incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

4.1.4. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Çalışma Durumlarına Göre Empati, Özgecilik, Öznel İyi Oluş Durumlarının Karşılaştırılması

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin çalışma durumlarına göre:

Empati puanları ortalama dağılımı incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Özgecilik puanları ortalama dağılımı incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Öznel İyi Oluş puanları ortalama dağılımı incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

4.1.5. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Ekonomik Düzeylerine Göre Empati, Özgecilik, Öznel İyi Oluş Durumlarının Karşılaştırılması

Tablo 4'e bakıldığında, OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin ekonomik düzeylerine göre Empati, Özgecilik ve Öznel İyi Oluş puanları ortalama dağılımı

incelendiğinde; “Öznel iyi oluş” puanları açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak için yapılan Bonferroni düzeltmeli Mann Whitney U analizinde;

Ekonomik düzeyleri “düşük” olguların *Öznel iyi oluş* puanları ekonomik düzeyi “orta” olan olguların *Öznel iyi oluş* puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düşük bulunmuştur ($p<0,0167$).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin ekonomik düzeyleri ile Empati puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin ekonomik düzeyleri ile Özgecilik puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$)

Tablo 4: Olguların ekonomik düzeylerine göre Empati, Özgecilik ve Öznel İyi Oluş puanları ortalama dağılımı

	Ekonomik Düzey	Ort.±SS	Median (Min.-Max.)	X ²	p
Empati	Düşük	40,4±6,5	40,5 (32-55)	4,404	0,111
	Orta	36,46±6,2	36 (17-61)		
	Yüksek	36±4,36	34 (33-41)		
Özgecilik	Düşük	57,3±11,16	57,5 (43-76)	5,679	0,058
	Orta	65,28±9,61	65 (45-84)		
	Yüksek	58,33±8,5	58 (50-67)		
Öznel İyi Oluş	Düşük	140,8±24,05	138 (101-178)	10,160	0,006
	Orta	171,45±24,63	170 (119-233)		
	Yüksek	173,33±20,26	167 (157-196)		

Kruskal Wallis H analizi

4.1.6. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Sahip Oldukları Çocuk Sayısına Göre Empati, Özgecilik, Öznel İyi Oluş Durumlarının Karşılaştırılması

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin çocuk sayılarına göre Empati, Özgecilik ve Öznel İyi Oluş puanları ortalama dağılımı incelendiğinde; “Öznel iyi oluş” puanları açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak için yapılan Bonferroni düzeltmeli Mann Whitney U analizinde;

“1 çocuk” sahibi olguların *Öznel iyi oluş* puanları “2’den fazla” çocuk sahibi olan olguların *Öznel iyi oluş* puanlarından istatistiksel olarak anlamlı yüksek bulunmuştur ($p<0,0167$).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin çocuk sayıları ile Empati, Özgecilik puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$)

Tablo 5: Olguların çocuk sayılarına göre Empati, Özgecilik ve Öznel İyi Oluş puanları ortalama dağılımı

	Çocuk Sayısı	Ort.±SS	Median (Min.-Max.)	X ²	P
Empati	1 çocuk	35±3,41	34 (28-41)	4,376	0,112
	2 çocuk	38,29±7,76	36,5 (17-61)		
	2'den fazla	36,13±3,74	37 (27-42)		
Özgecilik	1 çocuk	65,48±9,12	64 (50-84)	0,702	0,704
	2 çocuk	63,88±10,88	65 (43-80)		
	2'den fazla	62,2±9,37	61 (46-81)		
Öznel İyi Oluş	1 çocuk	177,96±24,68	188 (129-217)	7,418	0,025
	2 çocuk	166,1±25,72	169,5 (101-233)		
	2'den fazla	156,4±25,85	153 (119-219)		

Kruskal Wallis H analizi

4.1.7. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Diğer Çocuklarındaki Engel Durumuna Göre Empati, Özgecilik, Öznel İyi Oluş Durumlarının Karşılaştırılması

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin diğer çocuklarında engel olma durumlarına göre Empati ve Özgecilik puanları açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

“Diğer çocuklarında engel” olan annelerin *Öznel İyi Oluş* puanları “Diğer çocuklarında engel” olmayan annelerin *Öznel İyi Oluş* puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düşük bulunmuştur ($p<0,05$).

Tablo 6: Olguların diğer çocuklarında engel olma durumlarına göre Empati, Özgecilik ve Öznel İyi Oluş puanları ortalama dağılımı

	Diğer Çocuklarda Engel Durumu	Ort.±SS	Median (Min.-Max.)	Z	P
Empati	Var	36,67±5,89	37,5 (27-43)	-0,348	0,728
	Yok	36,96±6,32	36 (17-61)		
Özgecilik	Var	60,17±14,2	56 (46-81)	-0,814	0,416
	Yok	64,34±9,73	64 (43-84)		
Öznel İyi Oluş	Var	145,83±7,25	145,5 (136-154)	-2,440	0,015
	Yok	169,46±26,42	170 (101-233)		

Mann Whitney U analizi

4.1.8. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Akrabalarında veya Yakın Çevrelerinde Engelli Birey Olma Durumuna Göre Empati, Özgecilik, Öznel İyi Oluş Durumlarının Karşılaştırılması

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin akrabalarında veya yakın çevrelerinde engelli birey olması durumuna göre;

Empati puanları ortalama dağılımı incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Özgecilik puanları ortalama dağılımı incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Öznel İyi Oluş puanları ortalama dağılımı incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

4.2. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Demografik Özellikleri ile Empati, Özgecilik, Öznel İyi Oluş Durumları Korelasyonu

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin demografik değişkenleri ile Empati, Özgecilik ve Öznel İyi Oluş puanları korelasyonu tablosu incelendiğinde;

- OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin empati puanları ile eğitim durumu arasında pozitif yönde zayıf ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0,05$).
- OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin ekonomik düzeyleri arasında negatif yönde zayıf ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0,05$).
- Öznel iyi oluş puanları ile eğitim durumu arasında pozitif yönde, zayıf ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0,05$).
- Öznel iyi oluş puanları ile ekonomik düzey arasında pozitif yönde, zayıf ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0,05$).
- Öznel iyi oluş puanları ile özgecilik puanları arasında pozitif yönde, zayıf ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0,05$).
- OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin sahip olduğu çocuk sayısı arasında negatif yönde, zayıf ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0,05$).
- OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin diğer çocuklardaki engel durumu arasında negatif yönde, zayıf ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0,05$).

Diğer değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 7: Olguların demografik değişkenleri ile Empati, Özgeçilik ve Öznel İyi Oluş Puanları Korelasyonu

	Empati		Özgeçilik		Öznel İyi Oluş	
	r	p	r	p	r	p
Yaş	-0,037	0,748	-0,008	0,944	0,076	0,504
Eğitim Durumu	-0,234	0,037	0,002	0,984	0,279	0,012
Medeni Durum	-0,030	0,790	-0,154	0,171	-0,047	0,679
Meslek	-0,056	0,622	-0,184	0,102	0,091	0,422
Ekonomik Düzey	-0,221	0,049	0,139	0,219	0,331	0,003
Çocuk Sayısı	0,156	0,167	-0,088	0,438	-0,305	0,006
Diğer Çocuklarda Engel Durumu	-0,039	0,730	0,092	0,419	-0,274	0,014
Akrabalarda veya Yakın Çevrede Engel Durumu	-0,002	0,983	0,206	0,067	0,132	0,242
Empati	1,000		0,032	0,776	-0,109	0,334
Özgeçilik	0,032	0,776	1,000		0,270	0,015

Spearman ve Pearson korelasyonu

4.3. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Demografik Özellikleri ile Özgeçilik Ölçeği Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

4.3.1 OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Yaş Grupları ile Özgeçilik Alt Boyut Durumlarının Karşılaştırılması

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin yaş gruplarına göre Özgeçilik ölçeği alt boyut puanları ortalama dağılımı incelendi.

“Sorumluluk” alt boyut puanları açısından yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu ($p<0,05$). Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak için yapılan Bonferroni düzeltilmeli Mann Whitney U analizinde;

“18-25 yaş” grubu annelerin *sorumluluk* puanları “36 yaş ve üzeri” yaş grubu olguların *sorumluluk* puanlarından istatistiksel olarak anlamlı yüksek bulunmuştur (Wilcoxon düzeltilmeli $p<0,033$).

“Aile Boyutu” alt boyut puanları açısından yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p<0,05$).

“Yardımsverlik” alt boyut puanları açısından yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p<0,05$).

“Sosyal Boyut” alt boyut puanları açısından yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p<0,05$).

Tablo 8: Olguların yaş gruplarına göre Özgecilik ölçeği alt boyut puanları ortalama dağılımı

	Yaş	Ort.±SS	Median (Min.-Max.)	X ²	p
Aile Boyutu	18-25 yaş	12,25±5,85	12 (6-19)	4,139	0,126
	26-35 yaş	17,2±3,63	18 (11-25)		
	36 yaş ve üzeri	17,83±3,24	17 (11-24)		
Sosyal Boyut	18-25 yaş	8,75±3,3	9 (5-12)	4,393	0,111
	26-35 yaş	13,74±5,76	14 (5-24)		
	36 yaş ve üzeri	14,17±4,28	14 (5-25)		
Yardımsverlik	18-25 yaş	13,25±5,06	13,5 (7-19)	3,715	0,156
	26-35 yaş	16,34±3,14	16 (10-23)		
	36 yaş ve üzeri	15,15±3,12	15 (8-21)		
Sorumluluk	18-25 yaş	20,75±3,3	22 (16-23)	7,157	0,028
	26-35 yaş	18,03±3,41	18 (9-25)		
	36 yaş ve üzeri	16,66±3,36	16 (8-24)		

Kruskal Wallis H analizi

4.3.2. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Eğitim Durumları ile Özgecilik Alt Boyut Durumlarının Karşılaştırılması

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin eğitim durumlarına göre Özgecilik ölçeği alt boyut puanları ortalama dağılımı incelendi. “Yardımsverlik” alt boyut puanları açısından eğitim grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak için yapılan Bonferroni düzeltilmeli Mann Whitney U analizinde;

“Lise” mezunu annelerin *yardımsverlik* alt boyut puanları “üniversite” mezunu annelerin *yardımsverlik* alt boyut puanlarından istatistiksel olarak anlamlı yüksek bulunmuştur (Wilcoxon düzeltilmeli $p<0,01$).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin eğitim durumları ile özgecilik ölçeğinin diğer alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 9: Olguların eğitim durumlarına göre Özgecilik ölçeği alt boyut puanları ortalama dağılımı

	Eğitim Durumu	Ort.±SS	Median (Min.-Max.)	X²	p
Aile Boyutu	İlkokul	17,13±4,32	18 (6-23)	2,951	0,566
	Ortaokul	17,17±4,36	16,5 (12-25)		
	Lise	16,75±3,37	17 (11-23)		
	Yüksek okul	19,75±4,43	20 (15-24)		
	Üniversite	18±3	18 (12-22)		
Sosyal Boyut	İlkokul	12,39±5,67	12 (5-25)	4,454	0,348
	Ortaokul	11,83±6,68	11,5 (5-20)		
	Lise	14,44±4,51	14 (7-24)		
	Yüksek okul	16,5±1,73	17 (14-18)		
	Üniversite	14,2±4,77	14 (7-24)		
Yardımsverlik	İlkokul	16,04±3,43	17 (7-21)	9,983	0,041
	Ortaokul	14,17±2,32	14,5 (10-17)		
	Lise	16,50±3,03	16,5 (11-23)		
	Yüksek okul	13,75±3,1	13 (11-18)		
	Üniversite	13,93±3,33	14 (8-21)		
Sorumluluk	İlkokul	17,78±4,44	19 (8-25)	4,452	0,348
	Ortaokul	18,83±2,04	18,5 (16-22)		
	Lise	17,34±3,59	17 (9-24)		
	Yüksek okul	18,25±2,99	19 (14-21)		
	Üniversite	16,47±1,85	16 (13-20)		

Kruskal Wallis H analizi

4.3.3. OSB Tamlı Çocuğa Sahip Annelerin Medeni Durumları ile Özgecilik Alt Boyut Durumlarının Karşılaştırılması

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin medeni durumlarına göre Özgecilik ölçeği alt boyut puanları ortalama dağılımı incelendiğinde;

“Aile Boyutu” alt boyutu puanları ve medeni durum arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

“Sosyal Boyut” alt boyutu puanları ve medeni durum arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

“Yardımsverlik” alt boyutu puanları ve medeni durum arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

“Sorumluluk” alt boyutu puanları ve medeni durum arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

4.3.4. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Çalışma Durumları ile Özgecılık Alt Boyut Durumlarının Karşılaştırılması

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin çalışma durumlarına göre Özgecılık ölçeği alt boyut puanları ortalama dağılımı incelendi.

“Sosyal boyut” alt boyut puanları açısından çalışma grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak için yapılan Bonferroni düzeltmeli Mann Whitney U analizinde;

“Çalışan” annelerin *Sosyal boyut* alt boyut puanları “Çalışmayan” annelerin *Sosyal boyut* alt boyut puanlarından istatistiksel olarak anlamlı yüksek bulunmuştur (Wilcoxon düzeltmeli $p<0,01$).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin çalışma durumları ve “Aile Boyutu” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin çalışma durumları ve “Yardımseverlik” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin çalışma durumları ve “Sorumluluk” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 10: Olguların çalışma durumlarına göre Özgecılık ölçeği alt boyut puanları ortalama dağılımı

	Meslek	Ort.±SS	Median (Min.-Max.)	X ²	p
Aile Boyutu	Çalışıyor	17,71±2,7	18 (12-22)	0,551	0,759
	Çalışmıyor	17,25±3,91	17 (6-25)		
	Emekli	16,5±4,04	16 (12-23)		
Sosyal Boyut	Çalışıyor	17,14±4,26	18 (9-24)	7,936	0,019
	Çalışmıyor	12,98±5,10	13 (5-25)		
	Emekli	13,00±2,45	14 (10-16)		
Yardımseverlik	Çalışıyor	15,36±2,9	15 (10-21)	3,137	0,208
	Çalışmıyor	15,82±3,41	16 (7-23)		
	Emekli	13,67±2,42	13 (11-17)		
Sorumluluk	Çalışıyor	17±2,54	17 (13-20)	1,502	0,472
	Çalışmıyor	17,73±3,56	18 (8-25)		
	Emekli	15,83±4,62	16 (9-21)		

Kruskal Wallis H analizi

4.3.5. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Ekonomik Düzeyleri ile Özgecılık Alt Boyut Durumlarının Karşılaştırılması

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin ekonomik düzeylerine göre Özgecılık ölçeği alt boyut puanları ortalama dağılımı incelendiğinde;

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin ekonomik düzeyleri ve “Aile Boyutu” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin ekonomik düzeyleri ve “Sosyal Boyut” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin ekonomik düzeyleri ve “Yardımseverlik” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin ekonomik düzeyleri ve “Sorumluluk” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

4.3.6. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Sahip Oldukları Çocuk Sayısı ile Özgecılık Alt Boyut Durumlarının Karşılaştırılması

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin çocuk sayılarına göre Özgecılık ölçeği alt boyut puanları ortalama dağılımı incelendiğinde;

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin sahip oldukları çocuk sayısı ve “Aile Boyutu” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin sahip oldukları çocuk sayısı ve “Sosyal Boyut” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin sahip oldukları çocuk sayısı ve “Yardımseverlik” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin sahip oldukları çocuk sayısı ve “Sorumluluk” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

4.3.7. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Diğer Çocuklarında Engel Olma Durumu ile Özgecılık Alt Boyut Durumlarının Karşılaştırılması

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin diğer çocuklarında engel olma durumlarına göre Özgecılık ölçeği alt boyut puanları incelendiğinde;

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin diğer çocuklarında engel olma durumu ve “Aile Boyutu” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin diğer çocuklarında engel olma durumu ve “Sosyal Boyut” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin diğer çocuklarında engel olma durumu ve “Yardımsverlik” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin diğer çocuklarında engel olma durumu ve “Sorumluluk” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

4.3.8. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Akrabalarında veya Yakın Çevrelerinde Engelli Birey Olma Durumu ile Özgecılık Alt Boyut Durumlarının Karşılaştırılması

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin akrabalarında veya yakın çevrelerinde engelli birey olma durumlarına göre Özgecılık ölçeği alt boyut puanları ortalama dağılımı incelendiğinde;

Akrabalarında veya yakın çevrelerinde engelli birey olan annelerin *sosyal boyut* puanları, akrabalarında veya yakın çevrelerinde engelli birey olmayan olguların *sosyal boyut* puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düşük bulunmuştur ($p<0,05$).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin akrabalarında veya yakın çevrelerinde engelli birey olma durumu ve “Aile Boyutu” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin akrabalarında veya yakın çevrelerinde engelli birey olma durumu ve “Yardımsverlik” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin akrabalarında veya yakın çevrelerinde engelli birey olma durumu ve “Sorumluluk” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 11: Olguların akrabalarında veya yakın çevrelerinde engelli birey olma durumlarına göre Özgecilerik ölçeği alt boyut puanları ortalama dağılımı

	Akraba veya Yakın Çevrede Engel Durumu	Ort.±SS	Median (Min.-Max.)	X ²	p
Aile Boyutu	Var	17,29±4,34	17 (6-24)	-0,203	0,839
	Yok	17,27±3,49	17 (9-25)		
Sosyal Boyut	Var	11,67±5,28	11 (5-24)	-2,285	0,022
	Yok	14,44±4,78	15 (5-25)		
Yardımsverlik	Var	14,57±3,12	14 (10-21)	-1,807	0,071
	Yok	15,93±3,29	16 (7-23)		
Sorumluluk	Var	17±3,55	18 (9-21)	-0,379	0,705
	Yok	17,63±3,48	18 (8-25)		

Mann Whitney U analizi

4.4. OSB Tanılı Çocuğa Sahip Annelerin Özgecilerik Alt Boyut Puanları ile Empati ve Öznel İyi Oluş Durumları Korelasyonu

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin Özgecilerik alt boyut puanları ile Empati ve Öznel İyi Oluş ölçeği puanları korelasyonu tablosu incelendiğinde;

Empati puanları ile Özgecilerik ölçeği “Sorumluluk” alt boyut puanları arasında pozitif yönde, zayıf ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0,05$).

Empati puanları ile Özgecilerik Ölçeği “Aile boyutu” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Empati puanları ile Özgecilerik Ölçeği “Sosyal boyut” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Empati puanları ile Özgecilerik Ölçeği “Yardımsverlik” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Öznel İyi Oluş ile Özgecilerik Ölçeği “Aile boyutu” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Öznel İyi Oluş ile Özgecilerik Ölçeği “Sosyal boyut” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Öznel İyi Oluş ile Özgecilerik Ölçeği “Yardımsverlik” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Öznel İyi Oluş ile Özgecilerik Ölçeği “Sorumluluk” alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 12: Olguların Özgecilik alt boyut puanları ile Empati ve Öznel İyi Oluş ölçeği puanları korelasyonu

	Empati		Öznel İyi Oluş	
	r	p	r	p
Aile Boyutu	-0,005	0,967	0,202	0,073
Sosyal Boyut	-0,118	0,297	0,196	0,082
Yardımsverlik	0,014	0,901	0,123	0,277
Sorumluluk	0,256	0,022	0,167	0,138

Pearson korelasyonu

4.5. OSB Tanlı Çocuğa Sahip Annelerin Empati ve Özgecilik Puanlarının Öznel İyi Oluş Puanlarına Etkisi

Empati ve Özgecilik puanlarının Öznel iyi oluş puanlarına etkisi için empati ve özgecilik değişkenleri ile kurulan modelde Enter metodu ile yapılan regresyon analizi sonuçları incelendiğinde;

Empati puanlarının öznel iyi oluş puanlarına etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p>0,05$).

Özgecilik puanlarının öznel iyi oluş puanlarına etkisi pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$).

Tablo 13: Empati ve Özgecilik puanlarının Öznel iyi oluş puanlarına etkisi için yapılan regresyon analizi sonuçları

	B	Std. Error	Beta	t	Sig.
(Constant)	140,356	24,554		5,716	0,000
Empati	-0,496	0,457	-0,118	-1,086	0,281
Özgecilik	0,713	0,284	0,274	2,514	0,014

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırmada elde edilen veriler, alanyazında yer alan araştırmaların bulguları doğrultusunda tartışılacaktır. Alanyazın incelendiğinde Otizmlili çocuğa sahip annelerin öznel iyi oluş düzeylerini araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak öznel iyi oluş kavramını destekleyecek nitelikte, otizmlili veya zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin yaşadığı olumlu duygular, yaşam doyumu, stres ve kaygı düzeyi gibi kavramlar üzerine yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmanın bulguları alanyazında ilgili bulunan çalışma sonuçları ile karşılaştırılacaktır.

Araştırmada Öznel iyi oluş ölçeğinden elde edilen puanlar ve demografik bilgilerin karşılaştırılması ile elde edilen bilgiler doğrultusunda; OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin eğitim düzeyinin, istatistiksel olarak anlamlı farka sebep olduğu görülmüştür. İlkokul mezunu annelerin Öznel iyi oluş puanları, lise mezunu annelere oranla daha düşük bulunmuştur. Bu bulguya göre öznel iyi oluş puanları ile eğitim düzeyi arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir. Annelerin demografik özellikleri ile Empati, Özgecilik ve Öznel İyi Oluş Puanları Korelasyonu tablosunda (Tablo 7) görüldüğü üzere, annelerin öznel iyi oluş puanları ile eğitim durumu arasında pozitif yönde, zayıf ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır. Ancak üniversite mezunu annelerin öznel iyi oluş puanları, yüksek okul mezunu annelere oranla daha düşük bulunmuştur. Bu farkı açıklamaya yönelik bir çalışma bulunmamıştır. Ancak Tablo 7’de görüldüğü üzere eğitim alt düzeyleri ayrı ayrı ele alınmadığında, bulgular eğitim düzeyi ve öznel iyi oluşun pozitif yönde, zayıf ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisi olduğunu göstermektedir. Bir diğer deyişle, eğitim düzeyinin artması, öznel iyi oluşu da artırmaktadır.

Sarıkaya (2011)’nın zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların stresle başa çıkma düzeylerini ve yaşam doyumlarını incelediği çalışması bu bulguyu destekler niteliktedir. Sarıkaya’nın çalışması üniversite mezunu annelerin, ilkokul mezunu annelere, lise mezunu annelere ve okuryazar olmayan annelere oranla yaşam doyumlarının daha yüksek olduğunu göstermiştir. Buna göre, annelerin eğitim düzeyi arttıkça yaşam doyumları da artmaktadır. Aynı çalışma zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin, başa çıkma stratejilerinin bir alt boyutu olan problem çözme düzeylerini araştırmıştır. Sonuçlar göstermiştir ki, problem çözme düzeyi ile annenin eğitim düzeyi

arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Annenin eğitim düzeyi arttıkça, problem çözme düzeyi de artmaktadır.

Çengelci (2009)'nin Otizmlili ve Down Sendromlu çocuğa sahip annelerin kaygı, umutsuzluk ve tükenmişlik duygularını karşılaştırdığı araştırma sonuçlarına bakıldığında; annelerin eğitim düzeyi ve gelecekle ilgili duygu ve beklenti puanları karşılaştırılmıştır. Bulgular, annenin eğitim düzeyi ve gelecekle ilgili duygu ve beklentileri arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermiştir.

Gelecekle ilgili duygu ve beklentilerin yüksek olmasının annelerin öznel iyi oluşunu pozitif yönde destekleyeceği beklenmektedir. Bu nedenle bu bulgunun çalışmamızın sonucuyla ters düştüğü söylenebilir.

Çengelci (2009)'nin Otizmlili ve Down Sendromlu çocuğa sahip annelerin, çocuğun bakımına yönelik motivasyonunu ölçmüş ve annelerin eğitim düzeyi ile karşılaştırmıştır. Bulgular, annelerin eğitim düzeyi ve çocuğun bakımına yönelik motivasyonun arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Aynı zamanda, çalışma annelerin kaygı düzeyini de incelemiştir. Bulgular, annenin eğitim düzeyi ve kaygı düzeyi arasında negatif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Annenin eğitim düzeyi arttıkça, kaygı düzeyinin azaldığı görülmektedir. Bu sonuçlara bakıldığında, annenin eğitim düzeyinin artması, anneyi çocuğuyla ilgilenmesi konusunda daha yüksek motivasyona sahip olmasına ve daha düşük kaygı düzeyine sahip olmasına olanak sağlamaktadır. Bu sonuçlar çalışmamızın sonuçlarını destekler niteliktedir.

Sencar (2007), otizmlili çocukların anneleri ile yaptığı çalışmada, annelerin algıladıkları sosyal destek ve stres düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonuçları, annelerin eğitim düzeyleri ile stres düzeyleri arasında negatif yönde bir ilişki olduğunu göstermiştir. Annelerin eğitim düzeyleri düştükçe, yaşadıkları stres düzeyi artmaktadır.

Esenler (2001)'in otizmlili ve dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuna sahip çocukların anneleri ile yaptığı araştırma da aynı bulguları destekler niteliktedir. Otizmlili ve DEHB'li çocukların annelerinde eğitim düzeyinin artması ile stres düzeyinin azaldığı sonucuna varılmıştır.

Park, Glidden ve Shin (2010), gelişimsel geriliği olan çocuğa sahip annelerin sosyal destek algılarını incelediği çalışmalarında, annelerin stres düzeylerini de incelemiştir. Araştırma sonucu, gelişimsel geriliği olan çocuğa sahip annelerin stres düzeyi ile eğitim düzeyinin negatif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir. Gelişimsel

geriliği olan çocuğa sahip annelerin eğitim düzeyi azaldıkça annelerin yaşadığı stres düzeyi artmaktadır. Bu çalışma sonuçları, araştırmamızı destekler niteliktedir.

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin yaş gruplarına göre (18-25, 26-35, 36 yaş ve üzeri) Empati, Özgecilik ve Öznel İyi Oluş puanları ortalama dağılımı incelendiğinde gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır ($p>0,05$). Sarıkaya (2011), yaptığı çalışmada zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin yaşam doyum düzeylerini incelemiştir. Annelerin yaş grupları dikkate alındığında, gruplar arasında yaşam doyum düzeyleri ile anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu bulgu çalışmamızın sonuçlarını destekler niteliktedir.

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin çalışma durumlarına göre Empati, Özgecilik ve Öznel İyi Oluş puanları ortalama dağılımına bakıldığında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunamamıştır ($p>0,05$).

Çengelci (2009), engelli çocuğa sahip annelerin çalışma durumları ile duygusal tükenmişlik puanları ile karşılaştırmıştır. Sonuçlar, engelli çocuğa sahip çalışmayan annelerin, engelli çocuğa sahip çalışan annelere oranla duygusal tükenmişlik puanlarının yüksek olduğunu göstermiştir. Aynı araştırma Umutsuzluk ölçeğinin bir alt ölçeği olan motivasyon kaybı ile zihinsel engelli çocuğa sahip olan annelerin çalışma durumlarını karşılaştırmıştır. Bulgulara göre, çalışmayan annelerin motivasyon kaybı çalışan annelere oranla daha yüksektir.

Duygusal tükenmişlik, umutsuzluk ve motivasyon kaybı olgularının öznel iyi oluş kavramı ile ilişkili olduğu düşünüldüğünde Çengelci (2009)' nin çalışmasının, araştırma bulgularımızla ters yönde sonuçlar ortaya koyduğu düşünülebilir.

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin ekonomik düzeylerine göre Empati, Özgecilik ve Öznel İyi Oluş puanları ortalama dağılımı incelendiğinde; “Öznel iyi oluş” puanları açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0,05$). Araştırma bulguları, ekonomik düzeyi düşük olan annelerin, ekonomik düzeyi orta olarak belirtilen annelere oranla öznel iyi oluş düzeylerinin düşük olduğunu göstermiştir.

Park, Glidden ve Shin (2010), gelişimsel geriliği olan çocuğa sahip annelerin sosyal destek algısı ve stres düzeylerini incelemiştir. Araştırmanın sonucunda, ailenin sosyoekonomik statüsünün, annenin stres düzeyi ile negatif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir. Bir diğer deyişle, ailenin sosyoekonomik düzeyi azaldıkça, annenin yaşadığı stres düzeyi artmaktadır. Bu araştırma sonucu, çalışmamızın sonucunu destekler niteliktedir.

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin sahip olduğu çocuk sayısına göre öznel iyi oluş düzeyinin karşılaştırılması sonucunda: 1 çocuk sahibi olan annelerin, 2'den fazla çocuğa sahip annelere oranla öznel iyi oluş düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu sonucu destekleyecek bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak bu bulgu yorumlayacak olursak; annelerin sahip olduğu çocuk sayısı arttıkça sahip oldukları sorumlulukta artmaktadır. Özellikle engelli çocuğa sahip bir annenin sorumlulukları normal çocuğa sahip annenin sahip olduğu sorumluluklardan çok daha fazla iken birden çok çocuğa sahip olmak anneler için çok daha yorucu olabilir. Bu da annenin kendine ayırdığı zamanın azalmasına ve öznel iyi oluşunun daha düşük olmasına sebep olabilir.

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin diğer çocuklarında engel olma durumlarına göre Empati ve Özgecilik puanları açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin diğer çocuklarında engel olma durumlarına göre öznel iyi oluş puanları incelendiğinde; diğer çocuklarında engel bulunan annelerin öznel iyi oluş düzeyleri, diğer çocuklarında engel bulunmayan annelere oranla istatistiksel olarak anlamlı düşük bulunmuştur. Alanyazında bu bulguyu destekleyecek bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bulguyu yorumlayacak olursak, annenin sahip olduğu otizmlili çocuğundan başka bir engelli çocuğunun daha olması, anneye daha fazla sorumluluk yükleyecektir, daha fazla umutsuzluk, kaygı ve stres yaşatacaktır ve daha yoğun bir gelecek kaygısına sebep olacaktır. Bu açıdan bakıldığında bu bulgu beklenen bir sonuçtur.

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin empati puanları ile eğitim durumu karşılaştırıldığında, empati puanları ve eğitim durumu arasında pozitif yönde zayıf ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. Alanyazın incelendiğinde, otizmlili çocuğa sahip annelerin empati düzeylerini araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır ve bu bulguyu destekleyecek bir çalışma bulunamamıştır.

Gürbüz ve Yüksel (2011)'in çalışma ortamında duygusal zekanın demografik özelliklere göre değişimini araştırdığı çalışması, OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin empati düzeyi ve demografik özelliklerinin ilişkisini anlama adına fikir alınabilecek bir çalışma olarak görülebilir. "Duygusal zeka, duygularının farkında olma, duygularla başa çıkabilme, kendini motive etme, *empati kurabilme* ve ilişkileri yönetebilme yeteneklerini kapsamaktadır" (Tuğrul, 1999). Duygusal zekanın empati kurabilme yeteneğini kapsamaması, çalışmamızda yararlanılabilecek bir bulgu olarak

görülebilmektedir. Gürbüz ve Yüksel (2011)'in araştırma bulgularına bakıldığında, çalışanların eğitim seviyesi ile duygusal zekanın pozitif yönde ilişkili olduğu görülmektedir.

Empati düzeyinin eğitim durumu ile pozitif yönde ilişkisinin olmasının sebebi olarak; eğitim seviyesi yüksek bireylerin rasyonel düşünme, neden-sonuç ilişkisi kurma ve olayları birden fazla bakış açısıyla değerlendirme, kıyaslama ve muhakeme etme yeteneğinin daha güçlü olması düşünülebilir.

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerinin empati düzeyleri ve ekonomik düzeyleri arasındaki ilişkiye bakıldığında, aralarında negatif yönde zayıf ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu bulguyu destekleyecek nitelikte olan bir çalışma Ceyhan (1991) tarafından yapılmıştır. Ceyhan, annelere uygulanan empati eğitiminin bağışlama ve empati düzeyine etkisini araştırmıştır. Araştırma sonucu göstermiştir ki; gelir düzeyini yeterli bulan anneler, gelir düzeyini yeterli bulmayan annelere oranla daha yüksek empatik eğilim düzeyine sahiptirler.

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerinin öznel iyi oluş puanları ile özgecilik puanları arasında pozitif yönde, zayıf ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. OSB tanısı almış veya herhangi bir engel grubuna dahil olan çocuğa sahip ebeveynlerin öznel iyi oluş ve özgecilik düzeylerini karşılaştıran bir çalışma bulunmamaktadır. Farklı araştırma grupları üzerinde yapılmış öznel iyi oluş ve özgecilik değerlerini karşılaştıran iki çalışmaya rastlanmıştır.

Bu çalışmalardan ilki Schwartz ve diğerleri (2009) tarafından yapılmıştır. Araştırmalarında erkek ve kız ergenlerin başkalarına yardım etmenin sağlık ve psikolojik iyi oluşa yararını incelemiştir. 457 ergenden toplanan veriler sonucunda, özgeciliğin, kızlarda sağlık ile pozitif ilişki içinde olduğu, hem erkek hem kız ergenlerin psikolojik iyi oluşları ile olumlu bir ilişkisi olduğu bulunmuştur.

Kasapoğlu (2013)'nin üniversite öğrencilerinin iyilik hali ve özgecilik değerlerini karşılaştırdığı çalışmasına bakıldığında, özgecilik ve iyilik hali arasında pozitif yönde, orta düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu belirtilmiştir.

Kasapoğlu'nun araştırma bulgularına bakıldığında, özgeciliğin iyilik halinin bir yordayıcısı olduğu görülmektedir. Özgecilik alt boyut puanları ve iyilik hali arasındaki ilişkiye bakıldığında; *aile* alt boyutu ve iyilik hali arasında zayıf ve pozitif yönde bir ilişki olduğu, *sosyallik* alt boyutu ve iyilik hali arasında orta düzeyde pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür. *Sorumluluk* alt boyutu ve iyilik hali arasında düşük düzeyde pozitif yönde bir ilişki olduğu, *yardımseverlik* alt boyutu ve iyilik hali arasında düşük düzeyde ve pozitif yönde bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırmamızın OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin demografik özellikleri ile Özgecilik ölçeği alt boyut puanları ortalama dağılımı incelendiğinde:

“Sorumluluk” alt boyut puanları açısından annelerin yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. “18-25 yaş” grubu annelerin *sorumluluk* puanları “36 yaş ve üzeri” annelerin sorumluluk puanlarından anlamlı yüksek bulunmuştur.

Özgeci davranış ve yaş düzeyi ile ilgili yapılan bir araştırmaya rastlanmıştır. Ancak araştırma grubu bizim çalışmamızdan farklıdır. Wagner ve Rush (2000), hemşireler ile yaptığı çalışmasında özgeci organizasyon davranışlar ve yaş gruplarını karşılaştırmıştır. Çalışmada ayrıca iş doyumunu, işletmeye güven düzeyi, organizasyona katılma düzeyi ve sorumluluk alma düzeyi de değerlendirilmiştir. Bulgulara bakıldığında, yaşı daha büyük olan çalışanlara oranla genç çalışanların sorumluluk alma düzeylerinin özgeci organizasyon davranışını artırdığı görülmüştür. Bu araştırma sonucuna bakıldığında dolaylı ve istatistiksel olarak zayıf da olsa, sorumluluk alma düzeyinin yaş ile negatif yönde bir ilişkisi olduğu söylenebilir.

Yaşı daha genç olan annelerin sorumluluk almaya daha yatkın olmalarının ve başkalarının da sorumluluk alacaklarına dair inançlarının yüksek olmasının sebebi, engelli bir çocuğa sahip olmanın zorluğuyla yeni tanışmış olmaları ve geleceğe karşı daha umut dolu olmaları düşünülebilir.

“Yardıms severlik” alt boyut puanları açısından annelerin eğitim durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. “Lise” mezunu annelerin *yardıms severlik* alt boyut puanları “üniversite” mezunu annelerin *yardıms severlik* alt boyut puanlarından istatistiksel olarak anlamlı yüksek bulunmuştur.

“Sosyal boyut” alt boyut puanları açısından çalışma grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. “Çalışan” annelerin *Sosyal boyut* alt boyut puanları “Çalışmayan” annelerin *Sosyal boyut* alt boyut puanlarından istatistiksel olarak anlamlı yüksek bulunmuştur. Bu bulgunun sebebi olarak, çalışan annelerin kendini ailenin ve ev işlerinin getirdiği sorumluluklarla sınırlandırmayıp kendi çalışma ortamında farklı sosyal çevreye girmesi görülebilir. Çalışan annelerin çalışmayan annelere oranla ekonomik özgürlüğünün daha fazla olması da anneye sosyal yaşamda daha aktif olması açısından destek sağlayabilir.

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin akrabalarında veya yakın çevrelerinde engelli birey olma durumlarına göre Özgecilik ölçeği alt boyut puanları ortalama dağılımı incelenmiştir. Akrabalarında veya yakın çevrelerinde engelli birey olan

annelerin *sosyal boyut* puanları, akrabalarında veya yakın çevrelerinde engelli birey olmayan olguların *sosyal boyut* puanlarından istatistiksel olarak anlamlı düşük bulunmuştur.

Annenin akrabalarında veya yakın çevrelerinde engelli bir birey olması, annenin engelli bir birey ile yaşamının ve bunun beraberinde getirdiği sorumluluğa dair bilgi sahibi olmasını destekleyeceği düşünülmüştür. Ancak bulgulara bakıldığında annenin sosyal olarak aktif olmasına etkisini destekleyecek başka bir bulguya rastlanmamıştır. Alanyazında da bu bulguyu destekleyecek bir çalışma bulunmamaktadır. Annenin akrabalarında veya yakın çevrelerinde engelli bir birey olmasının, anneyi sosyal olarak daha az aktif olmaya yönlendirmesinin açıklaması; annenin kendisinin de otizmliliğe sahip olmasından kaynaklı, engelli birey ve ailesine sosyal açıdan daha yakın hissetmesi ve onlarla daha çok vakit geçirmesi olabilir.

Özgeciler alt boyutlarının demografik özellikler ile karşılaştırıldığı başka araştırmalara rastlanmadığından, araştırma sonuçlarını destekleyecek çalışma bulunamamıştır.

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin Özgeciler alt boyut puanları ile Empati ve Öznel İyi Oluş ölçeği puanları korelasyonu tablosu incelendiğinde; Empati puanları ile Özgeciler ölçeği *sorumluluk* alt boyut puanları arasında pozitif yönde, zayıf ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur.

Araştırmamızla bağlantılı bir grupta özgeciler ve empati değerlerini araştıran bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak farklı çalışma gruplarında uygulanmış, araştırma sonuçlarımızı destekler nitelikte olan iki çalışma bulunmaktadır.

Avcı ve arkadaşları (2013), hemşirelik öğrencilerinin özgeciler ve empatik eğilim değerlerini inceleyen bir araştırma yapmışlardır. Araştırma sonuçları öğrencilerin empatik eğilimleri ve özgeciler düzeylerinin pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ortaya koymuştur.

Duru (2002)'nin öğretmen adaylarının empati değerleri ve yardım etme davranışı eğilimlerini karşılaştırdığı araştırmasında da empati ve yardım etme eğilimi düzeyinin pozitif yönde bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. Çalışma sonucu empatinin özgeciler davranışı desteklediğini desteklemektedir.

Çalışmamızda OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin ekonomik düzeyi ile özgeciler puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Elmas (1998)'in bireylerin anne baba tutumları ile özgecilerik düzeylerini karşılaştırdığı çalışmasının sonuçlarına bakıldığında; sosyoekonomik düzey ve özgecilerik puanları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğuna dair bulgular görülmüştür.

Çalışmamızın asıl araştırma sorusu olan; OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin empati ve özgecilerik değerlerinin öznel iyi oluşun belirleyicisi olup olmadığını anlamak adına yapılan analiz sonucunda;

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin empati puanlarının öznel iyi oluş puanlarına istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmamıştır.

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin özgecilerik puanlarının öznel iyi oluş puanlarına etkisi pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Canbay (2010) lise öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri ve sosyal beceri düzeylerini incelediği çalışmasında, öğrencilerin sosyal becerileri ve öznel iyi oluş puanları arasında pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuştur. Bu çalışmanın sosyal beceriler ve öznel iyi oluş olgularını araştırması, bizim çalışmamızın empati ve öznel iyi oluş olguları ile benzerlik göstermektedir. Bu araştırmanın sonucu çalışmamızı desteklememektedir.

Özgecilerik ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkiye bakıldığında; önceden de değinildiği üzere Kasapoğlu (2013)'nun yaptığı çalışma sonucunda öznel iyi oluş ve özgecilerik arasında pozitif yönde anlamlı bir sonuç bulunmuştur. Bu araştırma bizim çalışmamızı destekler niteliktedir.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. SONUÇ

Bu çalışmada Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almış çocuğa sahip annelerin özgecilik ve empati değerlerinin öznel iyi oluş değerinin belirleyicisi olup olmadığı araştırılmıştır. Ayrıca annelerin yaş, medeni durum, eğitim durumu, ekonomik düzeyi gibi demografik özellikleri değerlendirmeye katılmıştır. Annenin sahip olduğu çocuk sayısı ve diğer çocuklarında engel olup olmadığı ve annenin akrabalarında ve yakın çevresinde engelli birey olup olmaması da değerlendirmeye alınmıştır.

Elde edilen bulguları özetlemek gerekirse:

1. OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin eğitim düzeyinin artması öznel iyi oluş düzeyini pozitif yönde etkilemektedir.
2. OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin ekonomik düzeyinin artması öznel iyi oluş düzeyini pozitif yönde etkilemektedir.
3. OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin çocuk sayısının öznel iyi oluşlarına etkisine bakıldığında, 1 çocuk sahibi annelerin 2'den fazla çocuğa sahip annelere oranla öznel iyi oluş düzeyleri daha yüksektir.
4. OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin diğer çocuklarında engel olup olmaması annenin öznel iyi oluş düzeyi üzerinde zayıf bir etkiye sahiptir. Annenin diğer çocuklarında engel durumu olması öznel iyi oluş düzeyini düşürmektedir.
5. OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin eğitim düzeyi ve empati düzeyi arasında istatistiksel olarak zayıf, pozitif yönde bir etki vardır.
6. OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin ekonomik düzeyi ile empati düzeyi ilişkisine bakıldığında aralarında istatistiksel olarak zayıf ve negatif yönde bir ilişki vardır.
7. OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin öznel iyi oluş düzeyi ve özgecilik düzeyi arasındaki ilişki istatistiksel olarak zayıf ve pozitif yönde olarak bulunmuştur.
8. OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin öznel iyi oluş düzeyi ve empati düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamıştır.

9. Özgecılık ölçeği alt boyutları incelendiğinde; OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin empati puanları ve sorumluluk alt boyutu puanları arasında istatistiksel olarak zayıf anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgu, annelerin empati düzeyi yükseldikçe sorumluluk almaya yatkınlığının arttığını ve başkalarının da sorumluluk alacağına olan inancının yükseldiğini göstermektedir.
10. Özgecılık ölçeği sorumluluk alt boyutu ve OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin yaş gruplarına göre anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yaşı 18-25 arası olan annelerin özgecılık düzeyi yaşı 35 ve üstü olan annelere oranla yüksek bulunmuştur. Bu bulgu annelerin yaşının artmasıyla birlikte sorumluluk almaya yatkınlığının azaldığı ve başkalarının da sorumluluk alacaklarına dair inancının düştüğünü göstermektedir.
11. Özgecılık ölçeğinin yardımseverlik alt boyutu ve OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin eğitim durumu ile anlamlı bir ilişki göstermektedir. Lise mezunu annelerin yardımseverlik puanları, üniversite mezunu annelerin yardımseverlik puanlarından yüksek bulunmuştur. Bu bulgu, annenin eğitim düzeyi arttıka yardımseverlik düzeyinin azaldığını göstermektedir.
12. Özgecılık ölçeğinin sosyal alt boyutu ve OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin çalışma durumu arasında yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. Çalışan annelerin sosyal alt boyut puanları çalışmayan annelere oranla yüksek bulunmuştur. Bu sonuç, çalışan annelerin çalışmayan annelere oranla sosyal faaliyetlere katılımının daha yüksek olduğunu göstermektedir.
13. Özgecılık ölçeğinin sosyal alt boyutu ve OSB tanısı olan çocuğa sahip annelerin akrabalarında veya yakın çevrelerinde engelli birey olma durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bulgulara göre, akrabalarında veya yakın çevresinde engelli birey olan anneler, akrabalarında veya yakın çevrelerinde engelli birey olmayan annelere oranla sosyal olarak daha az aktiftirler.
14. OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin empati puanlarının öznel iyi oluş puanlarına istatistiksel olarak anlamlı bir yordayıcılığı bulunmamıştır.
15. OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin özgecılık puanlarının öznel iyi oluş puanlarını yordayıcılığı pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

6.2. ÖNERİLER

Araştırmamızın sonuçlarına bakıldığında, OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin eğitim düzeyleri, ekonomik düzeyleri ile öznel iyi oluş düzeyleri arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir. Ayrıca annenin sahip olduğu çocuk sayısı öznel iyi oluş düzeyi ile negatif yönde bir ilişkiye sahiptir.

OSB tanılı çocuğa sahip annelerin sosyodemografik özelliklerinin öznel iyi oluş düzeylerine etki ettiği araştırmamızın bulgularıyla desteklenmiştir.

Selimoğlu ve arkadaşlarının (2014), otizmli çocuğa sahip anne babaların, otizm tanı sürecinde ve tanı sonrasında yaşadıkları deneyimleri incelediği araştırmalarında; ailelerin tanı sürecindeki deneyimlerini, yaşadığı problemleri, sağlık, eğitim imkanlarına dair ihtiyaçlarını incelemiştir. Ailelerin çocuklarına tanı konulduktan sonra duydukları ihtiyaçlar; psikolojik destek, maddi destek, bilgilendirme ve eğitim olarak gruplanmıştır.

Ailelerin çocukları tanı aldıktan sonra yaşadığı duygular; yoğun üzüntü, bilinmezlik, ağlama, şaşkınlık, çaresizlik, kabullenememe ve kaygı duygularıdır. Ailelerin otizm spektrum tanısı ile ilgili, maddi hakları, sağlık ve eğitim sistemleriyle ilgili en çok sıkıntı yaşadıkları durumun ayrıntılı bir bilgiye ulaşamamaları olduğu görülmektedir.

Selimoğlu ve arkadaşlarının (2014) yaptığı incelemenin sonucunda ailelerin en önemli ihtiyaçlarının eğitim, bilgilendirme ve maddi destek olduğu görülmüştür. Ailelerin çocukları ile ilgili eğitim desteği almaya ihtiyaçları vardır. Profesyonellerden çocuğun tanı grubu ile ilgili bilgilendirme almaya, ilerisi için neler yapılması gerektiği konusunda yönlendirilmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Çocukları tanı aldıktan sonraki süreçte de ailelerin psikolojik destek alması en önemli noktalardan biridir.

Annenin eğitim düzeyi ve maddi düzeyinin öznel iyi oluşu pozitif yönde etkilediği sonucu düşünüldüğünde, anneye özellikle çocuğuna yönelik eğitim verilmesi annenin bilinmezlik duygusu ve ne yapması gerektiğine dair kaygı yaşamasının önüne geçebilir. Ayrıca otizmli çocuğuna yönelik eğitim giderlerinin artacak olması anne ve babaların maddi giderlerini de artırmakta, maddi destek ihtiyaçlarını artırmaktadır. OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin ekonomik düzeylerini yükseltme amacıyla, çocuklarına sağlanacak bakım hizmetlerinin artırılması anneleri çalışma hayatına yönlendirebilir. Annelerin otizmli çocuklarını rahatlıkla bırakabileceği bakım merkezlerinin olması anneleri çalışma hayatına yönlendirebilir. Çalışma hayatı,

annelerin ekonomik düzeylerine pozitif bir etkiye sahip olur ayrıca annelerin sosyal olarak daha aktif olmalarını sağlar.

OSB tanısı almış çocuğa sahip olan annelerin, 1 çocuğa sahip olan annelerin öznel iyi oluş düzeyinin 2'den fazla çocuğa sahip annelerin öznel iyi oluş düzeyinden daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulguya bakıldığında, annelerin çocuk sayısı ile birlikte artan sorumluluğun öznel iyi oluş düzeyine etki ettiği söylenebilir. Annenin sahip olduğu bakım desteğinin artırılmasıyla, 1'den çok çocuğa sahip annelerin de bakım gücü artar ve annelerin öznel iyi oluş düzeyi yükselebilir.

OSB tanısı almış çocuğa sahip annelerin empati düzeylerine bakıldığında, eğitim düzeyi ile pozitif, ekonomik düzey ile negatif ve özgecilik alt boyutu olan sosyal boyut ile pozitif yönde, zayıf ve istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. Çalışmamızın örneklem sayısı 80 anneden oluşmaktadır. Sonuçların istatistiksel olarak zayıf çıkmasının sebebi örneklem sayısı olabilir. Yeni bir çalışmada örneklem sayısının artırılması, çıkacak sonuçların istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmasını sağlayabilir.

Özgecilik alt ölçeği olan sosyal boyutun OSB tanısı alan çocuğa sahip annelerin çalışma durumu ile arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Annelerin çalışıyor olması, onları daha fazla sosyal aktiviteye yönlendirmektedir. Daha öncede değinildiği gibi, annelerin sahip olduğu otizmlili çocuğuna bakım desteğinin sağlanması ve annelerin iş hayatına yönlendirilmesi sadece ekonomik düzeyi pozitif yönde etkilememekte, aynı zamanda sosyal hayatlarını da iyileştirmektedir.

Araştırmamızın başında öznel iyi oluşun yordayıcısı olarak özgecilik ve empati değerlerini incelemek ve annelerin günlük hayatta onları güçlü kılan özelliklerine dair bilgi edinmek amaçlanmıştı. Ancak sonuçlara bakıldığında özgecilik değerleri öznel iyi oluş düzeyini pozitif yönde etkilerken; empati değerlerinin öznel iyi oluşu olumlu veya olumsuz desteklediğine dair bir sonuç elde edilemedi. Bu nedenle, çalışmanın örneklem sayısını arttırmak ve annelerin günlük hayattaki problemlerle başa çıkma davranışlarını anlamaya yönelik başka ölçekler de kullanılmak bu konuda yapılacak ileriki araştırmalar için bir öneri olabilir.

Sonuç olarak, annelere otizmlili çocukları ile ilgili eğitim sağlanması, aileye psikolojik destek sağlanması, çocuğun tanısı ile ilgili bilgilendirmede bulunulması, annelerin, ailenin eğitim, sağlık ve maddi destek hakları hakkında bilgilendirilmesi annelerin öznel iyi oluşunu pozitif yönde etkileyecek etmenlerdir. Ayrıca, otizmlili çocuklar için bakım desteğinin artırılması ve annelerin iş hayatına yönlendirilmesi annenin öznel iyi oluşunu destekleyecek önemli etmenlerden sayılabilir.

KAYNAKÇA

- Akbaba, S. (1994). Grupla psikolojik danışmanın sosyal psikolojik bir kavram olan özgecilik üzerindeki etkisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.*
- Akbaba, S. (2001). Özgecilik ölçeğinin Türkçeye uyarlanması geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Atatürk Üniversitesi Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 85-95.
- Akkök, F., Aşkak, P., & Karancı, A. N. (1992). Özürlü bir çocuğa sahip anne-babalardaki stresin yordannması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 1(02).
- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders, Fifth Edition (dsm-5)*. Washington, DC: American Psychiatric Association
- Avcı, D., Aydın, D., & Özbaşaran, F. (2013). Hemşirelik öğrencilerinde empati-özgecilik ilişkisi ve özgeci davranışın bazı değişkenler açısından incelenmesi.
- Avcil, S., Baykara, B., Baydur, H., Münir, K. M., & Emiroğlu, n. İ. (2015). 4-18 yaş aralığındaki otistik bireylerde sosyal iletişim ölçeği türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikiyatri dergisi*, 26, 56-64.
- Barker, E. T., Hartley, S. L., Seltzer, M. M., Floyd, F. J., Greenberg, J. S., & Orsmond, G. I. (2011). Trajectories of emotional well-being in mothers of adolescents and adults with autism. *Developmental psychology*, 47(2), 551.
- Baron-cohen, s. (1989). Joint-attention deficits in autism: towards a cognitive analysis. *Development and psychopathology*, 1(3), 185-189.
- Basch, M. F. (1983). Empathic understanding: A review of the concept and some theoretical considerations. *J. American Psychoanalytic Assoc.* 31:101-126.
- Başaran, İ.E., (1996) Eğitim psikolojisi, (5. Basım) Ankara: Gül Yayınevi
- Batson, C. D., Duncan, B. D., Ackerman, P., Buckley, T., & Birch, K. (1981). Is empathic emotion a source of altruistic motivation?. *Journal of Personality and Social Psychology*, 40(2), 290.
- Bodur, Ş., & soysal, a. Ş. (2004). Otizmin erken tanısı ve önemi. *Sted*, 13(10), 394.
- Burks, D. J., Youll, L. K., & Durtschi, J. P. (2012). The empathy-altruism association and its relevance to health care professions. *Social Behavior and Personality*, 40(3), 395-400.
- Campbell, D. T. (1972). On the Genetics of Altruism and the Counter - Hedonic Components in Human Culture 1. *Journal of Social Issues*, 28(3), 21-37.
- Canbay, H. (2010). *Lise öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Doctoral dissertation, DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Cavkaytar, A., Özkan, Ş. Y., Ergenekon, Y., Çolak, A., Kaya, Ö., Cavkaytar, S. (2016). Otizm spektrum bozukluğu.
- Ceyhan, A. A. (1993), *Anne-babaların empatik eğilim düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

<https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/data.html> (02.07.2018 tarihinde elde edilmiştir)

- Ciğerli, Ö., Topsever, P., Alvir, T. M., & Görpelioğlu, S. (2014). Engelli çocuğu olan anne-babaların tanı anından itibaren ebeveynlik deneyimleri: Farklılığı kabullenmek. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 8(3), 75-81.
- Coke, J. S., Batson, C. D., & McDavis, K. (1978). Empathic mediation of helping: a two-stage model. *Journal of personality and social psychology*, 36(7), 752.
- Çengelci, B. (2009). Otizm ve down sendrom'lu çocuğa sahip annelerin kaygı umutsuzluk ve tükenmişlik duygularının karşılaştırılması. *Ege eğitim dergisi*, 10(2).
- Doğan, T., & Çötök, N. A. (2011). Oxford mutluluk ölçeği kısa formunun türkçe uyarlaması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(36), 165-170.
- Doğan, T. (2012). Beş faktör kişilik özellikleri ve öznel iyi oluş. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 14(1), 56-64.
- Dost, M. T. (2016). Öznel İyi Oluş Ölçeği'nin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(23).
- Dökmen, Ü. (1999). *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Duran, S., & Barlas, G. (2015). Zihinsel engelli bireylerin ebeveynlerinin öznel iyi oluş, öz duyarlık ve tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi.
- Durukan, İ., & Türkbay, T. (2008). Otizmde ortak dikkat becerileri: Gözden geçirme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 15(2), 117-126.
- Durukan, İ., Erdem, M., Tufan, A., & Türkbay, T. (2010). Otistik spektrum bozukluğu olan çocukların annelerindeki baş etme tutumları ve depresyon ile anksiyete düzeyleriyle ilişkisi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(2), 75-82.
- Duru, E. (2002). *Öğretmen adaylarında kişi-durum yaklaşımı bağlamında yardım etme davranışı, empati ve düşünme stilleri ilişkisi ve bu değişkenlerin bazı psikososyal değişkenler açısından incelenmesi* (Doctoral dissertation, DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Elmas, U. (1998). Bireylerin ana-baba tutumları ile özgecilik düzeyleri arasındaki ilişkiler. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk üniversitesi, Erzurum*.
- Ergüner Tekinalp, B., & Işık Terzi, Ş. (2015). Eğitimde pozitif psikoloji uygulamaları. *Ankara: Pegem*.
- Eroğlu, Y., Akbaba, S., Adıgüzel, O., & Peker, A. (2014). Learned resourcefulness and coping with stress in mothers of children with disabilities. *Eurasian Journal of Educational Research*, 55, 243-262. <http://dx.doi.org/10.14689/ejer.2014.55.14>
- Eryılmaz, A. (2016). Ergenler için öznel iyi oluşu artırma stratejileri ölçeğinin geliştirilmesi. *Türk psikolojik danışma ve rehberlik dergisi*, 4(33).
- Eryılmaz, A. (2013). Pozitif psikolojinin psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanında gelişimsel ve önleyici hizmetler bağlamında kullanılması. *The journal of happiness & well-being*, 3(1), 1-22.

- Esenler, B. (2001). Otizm veya dikkat eksikliği/hiperaktivite bozukluğu tanısı almış çocukların annelerinin stres düzeylerinin karşılaştırılması. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.*
- Flynt, S. W., & Wood, T. A. (1989). Stress and coping of mothers of children with moderate mental retardation. *American journal of mental retardation: AJMR, 94(3), 278-283.*
- Girli, A. (2004). Otistik Çocuklar Ve Aileleri Aile Eğitim Programları: Kuramsal Yaklaşımlar Ve Uygulamalar. İzmir: Işık Özel Eğitim Yayınları.
- Gül, A. (2016). Otantiklik ve dindarlığın özgecilik üzerindeki rolünün incelenmesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun.
- Gülboy, E., & Özkan, Ş. Y. (2017). Otizmi olan çocukların geçişler sırasında sergileyebilecekleri problem davranışları önlemek üzere kullanılan geçiş stratejileri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(4), 53-97.*
- Gürbüz, S., & Yüksel, M. (2011). Çalışma ortamında duygusal zekâ: İş performansı, iş tatmini, örgütsel vatandaşlık davranışı ve bazı demografik özelliklerle ilişkisi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi, 9(2), 174-190.*
- İmamoğlu, E. O. (1979). Sosyal psikolojide 1970'lerde İncelenen Konular ve yöntem açısından genel bir bakış. *Psikoloji dergisi 5, s 14-19.*
- İncekaş, s. (2009). Çocukluk otizmini derecelendirme ölçeği geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Yayınlanmamış tıpta uzmanlık tezi, dokuz eylül üniversitesi tıp fakültesi.*
- Kaner, S. (2004). Engelli çocuğu olan ana babaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumlarının incelenmesi. Ankara: Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu.
- Kanner, L. (1943). Autistic disturbances of affective contact. *Nervous child, 2(3), 217-250.*
- Karagüven, m. H. Ü., & hülya, m. (2015). Empati ve sosyal zeka. *International journal of social science, 34, 187-197.*
- Karpat, D., & Girli, A. (2012). Yaygın gelişimsel bozukluk tanılı cocukların anne-babalarının yas tepkilerinin, evlilik uyumlarının ve sosyal destek algılarının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 13(02), 069-089..*
- Kasapoğlu, F. (2013). *Üniversite öğrencilerinde iyilik hali ile özgecilik arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Master's thesis, İnönü Üniversitesi).
- Kaysılı, b. K. (2013). Zihin kuramı: otizm spektrum bozukluğu olan ve normal gelişen çocukların performanslarının karşılaştırılması. *Ankara üniversitesi eğitim bilimleri fakültesi özel eğitim dergisi, 14(01), 083-103.*
- Kuhn, j. C., & carter, a. S. (2006). Maternal self-efficacy and associated parenting cognitions among mothers of children with autism. *American journal of orthopsychiatry, 76(4), 564.*
- London, P., & Bower, R. K. (1968). Altruism, extraversion, and mental illness. *The Journal of social psychology, 76(1), 19-30.*
- Luhmann, M., Hofmann, W., Eid, M., & Lucas, R. E. (2012). Subjective well-being and adaptation to life events: a meta-analysis. *Journal of personality and social psychology, 102(3), 592.*

- Lyubomirsky, S. (2001). Why are some people happier than others? The role of cognitive and motivational processes in well-being. *American psychologist*, 56(3), 239.
- Malkoç, a. (2011). Öznel iyi oluş müdahale programının üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeylerine etkisi. *Tc, marmara üniversitesi, eğitim bilimleri enstitüsü, eğitim bilimleri ana bilim dalı, psikolojik danışma ve rehberlik bilim dalı, doktora tezi, istanbul*.
- Mukaddes, N. M., Ercan, E.S., Nörogelişimsel Bozukluklar, Bölüm 5: Otizm Spektrum Bozuklukları, İstanbul, 2018.
- Müdürlüğü, Ö. Ö. K. G. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi Yaygın Gelişimsel Bozukluklar Destek Eğitim Programı. MEB. Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım Kitabı, 2008)
- Özkan, m. (2017). Stereotipik hareket bozuklukları. *Türkiye klinikleri journal of pediatric sciences*, 13(2), 112-120.
- Özkaya, b. T. (2013). Yaygın gelişimsel bozukluklardan otizm spektrum bozukluğuna geçiş: dsm-v'de karşımıza çıkacak değişiklikler. *Psikiyatride güncel yaklaşımlar*, 5(2).
- Özkubat, U., Özdemir, S., Selimoğlu, Ö. G., & Töret, G. (2014). Otizme Yolculuk: Otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algılarına ilişkin görüşleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(1), 323-348.
- Peterson, C., & Seligman, M. E. (2004). *Character strengths and virtues: a handbook and classification* (vol. 1). Oxford University Press.
- Park, S. Y., Glidden, L. M., & Shin, J. Y. (2010). Structural and functional aspects of social support for mothers of children with and without cognitive delays in Vietnam. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 23(1), 38-51.
- Pottie, C. G. & Ingram, K. M. (2008). Daily stress, coping, and well-being in parents of children with autism: A multilevel modeling approach. *Journal of family psychology*, 22(6), 855.
- Palancı, M. (2017). Özürlü Çocuğa Sahip Anne Babaların Aile Yılmazlığı, Öznel İyi Oluş ve Evlilik Uyumlarının Psiko-Sosyal Yeterlikler ile Yordanması. *EĞİTİM VE BİLİM*.
- Sarıkaya, S. (2011). *Zihinsel engelli çocuğu olan ebeveynlerin stresle başa çıkma düzeylerinin ve yaşam doyumlarının incelenmesi* (Doctoral dissertation, DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Schieve, I. A., blumberg, s. J., rice, c., visser, s. N., & boyle, c. (2007). The relationship between autism and parenting stress. *Pediatrics*, 119(supplement 1), s114-s121.
- Schwartz, C. E., Keyl, P. M., Marcum, J. P., & Bode, R. (2009). Helping others shows differential benefits on health and well-being for male and female teens. *Journal Happiness Studies*, 10, 431-448.
- Seligman, M. E., Steen, T. A., Park, N., & Peterson, C. (2005). Positive psychology progress: empirical validation of interventions. *American psychologist*, 60(5), 410.

- Seligman, M. E., & Csikszentmihalyi, M. (2014). Positive psychology: an introduction. In *flow and the foundations of positive psychology* (pp. 279-298). Springer Netherlands.
- Selimoğlu, Ö. G., Özdemir, S., Töret, G., & Özkubat, U. (2014). Otizmli çocuğa sahip ebeveynlerin otizm tanılama sürecinde ve tanı sonrasında yaşadıkları deneyimlerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 5(2), 129-161.
- Sencar, B. (2007). Otistik çocuğa sahip ailelerin algıladıkları sosyal destek ve stres düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.*
- Sharma, R. M. (1992). Empathy—a retrospective on its development in psychotherapy. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 26(3), 377-390.
- Sheldon, k. M., & king, l. (2001). Why positive psychology is necessary. *American psychologist*, 56(3), 216.
- Sorokin, P. A. (1948). Factors of altruism and egoism. *Sociology and Social Research*, 32(3), 675-678.
- Spreng*, R. N., McKinnon*, M. C., Mar, R. A., & Levine, B. (2009). The Toronto Empathy Questionnaire: Scale development and initial validation of a factor-analytic solution to multiple empathy measures. *Journal of personality assessment*, 91(1), 62-71.
- Strunk, j. A., pickler, r., mccain, n. L., ameringer, s., & myers, b. J. (2014). Managing the health care needs of adolescents with autism spectrum disorder: the parents' experience. *Families, systems, & health*, 32(3), 328.
- Şener, e. F., & özkul, y. (2013). Otizmin genetik temelleri. *Sağlık bilimleri dergisi*, 22, 86-92.
- Totan, T., Dogan, T., & Sapmaz, F. (2012). The toronto empathy questionnaire: evaluation of psychometric properties among turkish university students. *Eurasian journal of educational research*, 46, 179-198.
- Tuğrul, C. (1999). Duygusal zeka. *Klinik Psikiyatri*, 1, 12-20.
- Tunçel, A. (2017). Çocuklarında Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Annelerin Depresyon, Tükenmişlik Ve Umutsuzluk Düzeylerinin Çocuktaki Otizmin Ağırılık Derecesine Göre Karşılaştırılması. T.C. Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep
- http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=tdk.gts.5b0aedae8057e4.10771988
(27.05.2018 tarihinde edinilmiştir.)
- Uğuz, Ş., Toros, F., İnanç, B. Y., & Çolakkadıoğlu, o. (2004). Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin belirlenmesi. *Klinik psikiyatri*, 7(1), 42-7.
- Ulus, L. (2015). Annelere uygulanan empati eğitim programının bağışlama ve empati düzeylerine etkisi, gazi üniversitesi, eğitim bilimleri enstitüsü, çocuk gelişimi ve eğitimi anabilim dalı, doktora tezi, ankara
- Yosunkaya, e. (2013). Otizm etyolojisinde genetik ve güncel perspektif. *İstanbul tıp fakültesi dergisi*, 76(4), 84-88.
- Yüksel, a. (2004). Empati eğitim programının ilköğretim öğrencilerinin empatik becerilerine etkisi. *Uludağ üniversitesi eğitim fakültesi dergisi*, 17(2), 341-354.

- Wagner, S. L., & Rush, M. C. (2000). Altruistic organizational citizenship behavior: Context, disposition, and age. *The Journal of Social Psychology, 140*(3), 379-391.
- Weiss, M. J. (2002). Hardiness and social support as predictors of stress in mothers of typical children, children with autism, and children with mental retardation. *Autism, 6*(1), 115- 130.
- Weiss, j. A., Wingsiong, A., & Lunsy, Y. (2014). Defining crisis in families of individuals with autism spectrum disorders. *Autism, 18*(8), 985-995.
- Wing, L. (2005). *Otizm el rehberi*. Çeviri: Semra Kunt, Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı, İstanbul.
- Wolf, L. C., Noh, S., Fisman, S. N., & Speechley, M. (1989). Brief report: Psychological effects of parenting stress on parents of autistic children. *Journal of autism and developmental disorders, 19*(1), 157-166.

EKLER

Ek 1. Sosyodemografik veri formu

Ek 2. Toronto Empati Ölçeği

Ek 3. Öznel İyi Oluş Ölçeği

Ek 4. Özgeçilik Ölçeği

Ek 5. Özgeçmiş

Ek 1.

Sosyodemografik Veri Formu

- Ad Soyad:
- Yaşınız: 18-25   26-35   36- üstü
- Yaşadığınız Şehir:
- Eğitim durumunuz: İlkokul   Üniversite
 Ortaokul   Yüksek Lisans
 Lise   Doktora
 Yüksek Okul
- Medeni Durumunuz: Evli
 Bekar
 Dul
- Mesleğiniz: Çalışıyor
 Çalışmıyor
 Emekli
- Sizce aşağıdakilerden hangisi ekonomik düzeyinizi en iyi ifade etmektedir?
 Çok Düşük
 Düşük
 Orta
 Yüksek
 Çok Yüksek
- Kaç çocuğunuz var? ____
- Diğer çocuklarınızda engel durumu var mı? Var Yok
- Var ise kaç çocuğunuzda engel durumu var? ____
- Lütfen engel durumunu açıklayınız? _____
- Akrabalarınızda veya yakın çevrenizde engelli birey var mı? Var Yok
- Lütfen yakınlık derecesini ve engel durumunu açıklayınız.
_____

Ek 2.**Toronto Empati Ölçeği**

		Hiç Uygun Değil	Uygun Değil	Biraz uygun	Uygun	Tamamen uygun
1.	Diğer insanların başına gelen talihsizlikler beni çok etkilemez.	1	2	3	4	5
2.	Birisine saygısızca davranıldığını görmek, beni üzer.	1	2	3	4	5
3.	Yakınımdaki bir insan mutlu olduğunda bundan etkilenmem.	1	2	3	4	5
4.	İnsanların daha iyi hissetmesini sağlamaktan mutluluk duyarım.	1	2	3	4	5
5.	Bir arkadaşım sorunları hakkında konuşmaya başladığında konuyu değiştirmeye çalışırım.	1	2	3	4	5
6.	İnsanlar üzgün olduklarında hiçbir şey söylemeseler bile onların üzgün olduklarını anlayabilirim.	1	2	3	4	5
7.	Sağlıklarına özen göstermeyip ciddi hastalıklara yakalanan insanlara acımam.	1	2	3	4	5
8.	Birisi ağladığında sinir olurum.	1	2	3	4	5
9.	Başka insanların nasıl hissettikleri beni gerçekten alakadar etmez.	1	2	3	4	5
10.	Üzgün bir insan gördüğümde ona yardım etmek için güçlü bir istek duyarım.	1	2	3	4	5
11.	Birisine haksızca davranıldığını gördüğümde, ona acımam.	1	2	3	4	5
12.	İnsanların mutluluktan dolayı ağlamasını saçma bulurum.	1	2	3	4	5
13.	Birisinin kullanıldığını gördüğümde, onu koruma isteği hissederim.	1	2	3	4	5

Ek 3.

Öznel İyi Oluş Ölçeği

Açıklama

Bu envanterde kişiliğinizin ve yaşamınızın çeşitli yönlerine ilişkin ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadeleri tek tek okuyarak, ifadenin size ne derece uygun olduğuna karar veriniz. İfade size “tamamen uygunsuz” cevap kağıdındaki (5); “çoğunlukla uygunsuz” (4); “orta derecede uygunsuz” (3); “biraz uygunsuz” (2); “hiç uygun değilse” (1) numaralı seçeneğe işaret koyunuz. Lütfen tüm ifadelere boş bırakmadan cevap veriniz.

1. Geleceğe yönelik planlar yapmaktan hoşlanırım.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

2. Yaşamımda zevk alarak yaptığım etkinlik sayısı azdır.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

3. Genel olarak kendimi neşeli hissediyorum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

4. Geriye dönüp baktığımda istediklerimin çoğunu elde edemediğimi görüyorum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

5. Kişilik özelliklerimden genel olarak memnunuz.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

6. İstediklerim nitelikte ve sayıda arkadaşım olmamasına üzülüyorum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

7. Günlük yaşamımdaki sorumluluklarımı başarıyla yerine getiririm.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

8. Ulaşmak istediğim ideallerim var.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

9. İlgi ve yeteneklerime uygun etkinliklerin yaşamımdaki yeri istediğim ölçüdedir.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

10. Küçük sorunları bile büyütürüm.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

11. Kendimi genel olarak canlı ve enerjik hissedirim.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

12. Yakın gelecekte yaşamımda güzel gelişmeler olacağına inanıyorum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

13. Kişilerarası ilişkilerde sıklıkla hayal kırıklığı yaşıyorum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

14. Yaşamıma beni ona bağlayacak anlamlar katmakta zorlanmam.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

15. Beni eğlendiren faaliyetlere yeterince katılamıyorum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

16. Umutlarımın gerçekleşeceğine inanıyorum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

17. Mümkün olsa geçmiş hayatımı değiştiririm.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

18. Ailemle olan ilişkilerimden memnunum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

19. Genelde hüzünlü ve düşünceliyim.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

20. Yaşamımda yapmam gerekenleri düşünmek hoşuma gider.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

21. Kendimi yalnız hissediyorum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

22. Amaçlarıma ulaşmak için çevremdeki olanakları etkili bir şekilde kullanabilirim.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

23. Genel olarak kendimi huzurlu hissediyorum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

24. Başkalarının mutlu görüldüğü kadar mutlu olmayı isterdim.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

25. Sorunları yaşamın öğretici ve doğal bir parçası olarak görürüm.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

26. Çevremdeki insanların yaşamlarına imreniyorum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

27. Amaçlarıma ulaşmak için yeterince kararlı davranabilirim.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

28. Yaşamımı genel olarak monoton ve sıkıcı buluyorum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

29. Sosyal ilişkilerimdeki girişkenlik yanımdan hoşnudum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

30. Kendime hedefler koymakta zorlanıyorum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

31. İç dünyamın zaman geçtikçe zenginleştiğini hissediyorum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

32. Tanıdığım insanların çoğundan daha fazla sıkıntım var.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

33. Yaşamın zorluklarıyla baş etme gücüne güveniyorum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

34. Sevilen ve güvenilen biri olduğumu hissediyorum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

35. Geçmişte yaptığım hatalardan dolayı yoğun suçluluk duygusu yaşıyorum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

36. Serbest zamanlarımda zevkle vakit geçirecek bir uğraşı bulurum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

37. Yaşamım başarısızlıklarla dolu.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

38. Güçlükler karşısında çabuk pes ederim.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

39. Çevremde ihtiyaç duyduğumda destek alabileceğim insanlar var.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

40. Sıklıkla ümitsiz ve çökkün hissediyorum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

41. Okumak ve çalışmak benim için zevkli uğraşılardır.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

42. İsteklerime ve değerlerime uygun bir hayat sürüyorum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

43. Ailemle olan ilişkilerimde sorunlar yaşıyorum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

44. Yaşama iyimser bir açıyla bakabilme yönümden memnunum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

45. Arkadaşlarıma kendimi istediğim gibi ifade edemiyorum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

46. Başkalarına yardım edebilme ve onlara destek olma becerimden hoşnudum.

Hiç uygun değil   1   2   3   4   5   **çok uygun**

Ek 4.

Özgeçilik Ölçeği

Lütfen bu anketteki soruların üzerinde fazla düşünmeden süratle tamamlayınız. Aşağıdaki her soruyu size göre en iyi ifade eden rakamı bir daire içine alarak cevaplayınız. (1 çok azı, 5 ise çok fazlayı ifade eder.)

1. Akrabalarınız size ne ölçüde yardım ederler?

Çok az 1 2 3 4 5 çok fazla

2. Küçüklüğünüzde kardeşinize karşı evde ne ölçüde sorumluluk yüklenmişsiniz?

Çok az 1 2 3 4 5 çok fazla

3. Babanız başkalarına ne ölçüde yardım ederdi?

Çok az 1 2 3 4 5 çok fazla

4. Anneniz başkalarına ne ölçüde yardım ederdi?

Çok az 1 2 3 4 5 çok fazla

5. Aile bireyleri birbirlerine ne ölçüde yardım eder?

Çok az 1 2 3 4 5 çok fazla

6. Öğrenciyken okulunuzun düzenlediği etkinliklerde ne ölçüde yer alırdınız?

Çok az 1 2 3 4 5 çok fazla

7. Öğrenciyken okulunuzun düzenlediği etkinliklere ne sıklıkla katılırdınız?,

Çok az 1 2 3 4 5 çok fazla

8. Çevrenizdeki kulüp, cami, hayır kurumu gibi kuruluşların yönetiminde ne ölçüde etkinlik gösterirsiniz?

Çok az 1 2 3 4 5 çok fazla

9. Çevrenizdeki etkinliklere katılma sıklığınız nedir?

Çok az 1 2 3 4 5 çok fazla

10. Bir grubun görevlisi olarak ne ölçüde hizmet verirsiniz?

Çok az 1 2 3 4 5 çok fazla

11. Hayır kurumlarına ne kadar bağışta bulunursunuz?

Çok az 1 2 3 4 5 çok fazla

12. Tatil günlerinde başkalarına ne ölçüde yardım edersiniz?

Çok az 1 2 3 4 5 çok fazla

13. Hasta ve düşkünleri ziyaret için ne kadar zaman ayırırsınız?

Çok az 1 2 3 4 5 çok fazla

14. Başkalarıyla şeker, çikolata, kurabiye vb. ne ölçüde paylaşırsınız?

Çok az 1 2 3 4 5 çok fazla

15. Mesela sizden “bir ekmek” parası isteyen ne kadar yardım edersiniz?

Çok az 1 2 3 4 5 çok fazla

16. Pek çok insanın kendi başının çaresine bakabileceğine ne ölçüde inanırsınız?

Çok az 1 2 3 4 5 çok fazla

17. Çoğu insanın esas olarak sorumluluk yüklenme derecesi nedir?

Çok az 1 2 3 4 5 çok fazla

18. Zor durumda kalmış olanlara insanlar ne ölçüde yardımcı olmaya hazırdırlar?

Çok az 1 2 3 4 5 çok fazla

19. Kendiniz için ne ölçüde sorumluluk taşıyabilirsiniz?

Çok az 1 2 3 4 5 çok fazla

20. Bir insan (aile içi veya aile dışı) kimselere ne ölçüde yardımcı olmalı ve onlara karşı sorumluluk yüklenmelidir?

Çok az 1 2 3 4 5 çok fazla

Ek 5.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Ad Soyad: Aslı Kitapcı

Telefon: 0530 041 12 89

Email: asli_ktpc@hotmail.com

Eğitim Durumu:

2006 yılında Ankara Seyranbağları Lisesinden mezun oldum. 2007-2009 yılları arasında Ege Üniversitesi Uluslar arası İlişkiler Bölümünde okudum ve ayrıldım. 2010 yılında Bilkent Üniversitesi Psikoloji bölümüne giriş yaptım ve 2015 yılında mezun oldum. Ardından 2016 yılında Üsküdar Üniversitesi Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programına başladım.

Yabancı Dil ve Düzeyi:

İngilizce (İleri düzey)

İş Deneyimi:

Temmuz 2015- Temmuz 2017 tarihleri arasında Rüzgar Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinde Psikolog olarak görev yaptım.

Ocak 2018 tarihinde Nefes Bilim Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinde Psikolog olarak göreve başladım. Mayıs 2018 tarihinden itibaren bu kurumda Müdür olarak görev yapmaktayım.

Stajlar:

2014 yaz dönemi- Kırçiçeği Anaokulu

2017 Aralık- NP İstanbul Nöropsikiyatri Hastanesi